

บทที่ 4

การวิเคราะห์เพลงกล่อมเด็กไทย

การปกครองแบบเผด็จการ โดยให้อำนาจแก่บุคคลเพียงคนเดียว ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันมีมาแต่อดีตนั้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคมภายใต้แนวคิด “สมมุติเทพ” ย่อมรับเอาอำนาจจากพระมหากษัตริย์ อันเปรียบเสมือน องค์แทนจากเทพ หรือ โอโรสสวรรค์ ตามโบราณและคติความเชื่อในอดีต โดยอาศัยอำนาจของพระมหากษัตริย์ปกป้องดูแล ในทางกลับกันพระมหากษัตริย์ได้ใช้อำนาจเพื่อควบคุมปัจจัยในการผลิต จากเมืองสู่นครรัฐและรัฐประเทศ ด้วยความพยายามที่จะสร้างฐานอำนาจเพื่อเป็นศูนย์กลาง จึงต้องอาศัยเครื่องมือในการกระจายอำนาจออกไป

กลวิธีหนึ่งที่จะสามารถคงอำนาจของคนไว้ ให้ยาวนานที่สุด คือการสร้างกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่อสังคม สัญลักษณ์ คือรูปแบบของเรื่องราวที่ซ่อนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจว่า ควรปฏิบัติอย่างไร ขณะดำรงอยู่กับ สัญลักษณ์ นั้นๆ ซึ่งบางครั้งการอธิบายก็ไม่สามารถนำไปสู่ความกระจ่างได้ แต่หากลองนึกถึงภาพของ ธงตราครุฑพื้นเหลือง ย่อมเป็นที่เข้าใจในทันทีว่านั่นคือสัญลักษณ์ของเจ้าชีวิต หรือกษัตริย์ เมื่อขมามาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน เวลาได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี การกระทำที่ควรแสดงออกมาก็คือ การยืนตรงเพื่อแสดงความเคารพ ดังนั้นภาพหรือสัญลักษณ์สามารถสร้างเรื่องราวและผลกระทบต่อสังคมได้อย่างแจ่มชัด สัญลักษณ์ดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนนัยหนึ่งทางสังคมที่สะท้อนเหตุการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในบริบทต่างๆ

ในยุคโบราณสมัยที่เขมรเรืองอำนาจ และปกครองด้วยลัทธิเทวสิทธิ์ โดยถือว่า กษัตริย์คือเทวะ หากกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ กษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้า จากการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องพื้นฐานรูปความคิดของจิตร (จิตร ภูมิศักดิ์: 2526: หน้า 357) ได้อธิบายเกี่ยวกับสภาพการปกครองในรัชสมัย ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า

“ได้สร้างสิวลึงค์อันเป็นเครื่องหมายของ พระศิวะหรืออิศวร ขึ้นเป็นหลักพระนคร และเป็น สัญลักษณ์แทนพระองค์เอง สำหรับให้ประชาชนกราบไหว้บูชา”

จึงเห็นได้ว่า การนำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ อันคงสถานะของความศักดิ์สิทธิ์ไว้ เพื่อสร้างแนวคิดและความเชื่อ ให้มารับใช้ผลประโยชน์ทางการเมืองของสังคม ด้วยเหตุนี้ การเกิดขึ้นของนัยทางสังคมการเมืองในอดีต แต่ละช่วงเวลาเป็นการเน้นย้ำว่า นัยทางสังคมต่างๆ ถูกซ่อนเร้นอำนาจ เพื่อวางหลักเกณฑ์ข้อบังคับภายใต้จารีตหรือกรอบทางสังคม ให้สามารถดำรงรักษาความมั่นคงทางอำนาจ อันจะมีอิทธิพลเหนือผู้ที่ติดอยู่กับนัยทางสังคมต่างๆ คราบรรณเท่านั้น

4.1 นัยทางวรรณกรรม

วรรณกรรมต่างๆ ที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากการสร้างความบันเทิงให้แก่สังคม อีกบทบาทหนึ่ง คือการสะท้อนบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งหลายวรรณกรรมที่ปรากฏอยู่ในรูปของการร้องทุกข์ เช่น เรื่องภานิผัดบั้ง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ดำรงราชานุภาพ: 2508:94-97) ของผู้แสดงละครนอก ที่ได้รับพระราชทานโอกาสให้เข้าไปแสดงต่อหน้าพระที่นั่ง ดังบทว่า

“จะเอาเงินมาแต่ไหนจนจะตาย แต่เก็บผักบั้งขายยังมีภานิ”

จนเป็นเหตุให้ต้องชำระความกัน จากกรณีนี้แสดงให้เห็นถึงสภาพของเศรษฐกิจ หรือการทำมาหากินในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีการขูดรีดจากการเก็บภาษี แม้แต่ผักบั้งซึ่งมักจะมีการอ้างสิทธิ์ในการจับปลา เพราะการผูกแพผักบั้งมักจะมีปลาชุกชุม ด้วยผักบั้งเป็นอาหารของปลาบางชนิด จากวรรณกรรมดังกล่าว เมื่อหันมาศึกษาวรรณกรรมที่ใกล้เคียง ดังเช่น เพลงกล่อมเด็ก ที่มีสำนวนและฉันทลักษณ์ที่ไม่ซับซ้อน แต่สะท้อนภาพสังคมไทยในอดีตได้อย่างลึกซึ้ง รวมทั้งการแสดงเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ทางสังคมโดยถ่ายทอดทางมุขปาฐะ (Oral literature) ที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและมีอยู่ทั่วทุกภาคและทุกท้องถิ่น

“เพลงกล่อมเด็ก” จัดอยู่ในวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งรับใช้สังคมมาเป็นเวลาช้านาน งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะนำเอาเนื้อร้องและความหมายของเพลงกล่อมเด็กมานำเสนอในลักษณะของนัยต่างๆ ที่อิทธิพลต่อสังคมไทยในอดีต อันนำไปสู่การอธิบาย สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ที่ผ่านเรื่องราวของเพลงกล่อมเด็ก โดยเฉพาะในด้านอำนาจที่เข้าไปจัดสรรบริบททางสังคมในยุคต่างๆ แม้จะมีงานเขียนเกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็กอยู่มากมาย อาทิ เพลงร้องเรือ (ทางภาคใต้) ของ ภิญโญ จิตต์ธรรม ที่รวบรวมเพลงกล่อมเด็ก หลายจังหวัดในภาคใต้ งานเขียนของ ชูณหัตถ์นาคา เรื่อง กลอนกล่อมเด็ก และกลอนเด็กเล่น ก็มีเนื้อหาสอดคล้องกับการรวบรวมเพลงร้องเรือ และบทกลอนกล่อมเด็กที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ดำรงราชานุภาพ ได้ให้กรมศิลปากร รวบรวมขึ้น เป็นต้น จากการยกตัวอย่างดังกล่าว การรวบรวมบทกลอนกล่อมเด็กของกรมศิลปากร มีความแตกต่างจากงานอื่นๆ ที่ได้มีการนำเอาบทกลอนกล่อมเด็กที่ประพันธ์ขึ้นใหม่เพิ่มเข้ามา เพื่อรับบทบาทของวรรณกรรมราชสำนัก อันเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของชนชั้นสูง ซึ่งสังเกตจากคำประพันธ์และฉันทลักษณ์ที่ความสละสลวยในสำนวนโวหาร เพื่อให้เหมาะสมแก่ฐานะทางสังคม จากกรณีที่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนิพนธ์ไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้า

“บทเห่เจ้านายคู่จำเป็นที่จะต้องแต่งขึ้นใหม่ ให้เป็นภาคเป็นภูมิสมแก่เจ้านาย จะเอาบทเห่ของชาวบ้าน เช่น “กินข้าวเหนียวหนึ่ง กินน้ำผึ้งกับนมควาย” มาใช้ก็แล้วแต่... (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ดำรงราชานุภาพ : 2504) สาส์นสมเด็จพระ : 2504)

จากกรณีดังกล่าว การแทรกตัวของสัญลักษณ์เช่นนี้ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่า เพลงกล่อมเด็ก ที่รู้จักกันทั่วไป เกิดจากในหมู่ชนชั้นไพร่แล้วจึงแพร่ไปสู่ชนชั้นสูง ตามสัญลักษณ์ของอำนาจ ว่าหากมาจากชนชั้นสูงแล้ว การที่จะกระจายลงมาสู่ชาวบ้านคงเป็นไปได้ยาก เนื่องจากธรรมเนียมอัน สิ่งที่เป็นของสูงของเจ้าของนาย บรรดาชาวบ้านหรือที่เรียกว่า ไพร่ จะไม่กล้าทำตาม เพราะเกรงว่า ความอับริยัญญูไรจะเกิดขึ้นแก่คน ที่ทำเทียมเจ้าเทียมนาย

4.1.1 การวิเคราะห์นัยในเพลงกล่อมเด็ก

การแบ่งแยกชั้นพลักษณ์อย่างชัดเจนทางวรรณกรรมดังกล่าวนี้ ก็เป็นการแสดงออกทางอำนาจอย่างหนึ่ง ในรูปแบบของเนื้อร้องเพลงกล่อมเด็ก เมื่อมาพิจารณาลักษณะทางวรรณกรรมทั้ง 2 ชนิด จะพบว่า ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมไพร่สะท้อนสัญลักษณ์ของ “พลัง” ตรงกันข้ามลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของชนชั้นสูงกลับนำไปสู่ “อำนาจ” ลักษณะดังกล่าวนี้ สามารถแบ่งนัยทางสังคมของในเพลงกล่อมเด็กออกเป็น 2 แบบ คือ

1) รูปแบบของ พลัง ที่อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้านายและชนชั้นสูง

1) รูปแบบของ อำนาจ โดยตรง ที่มีอิทธิต่อชนชั้นล่าง

ซึ่ง เพลงกล่อมเด็ก สามารถนำไปใช้ได้ ทั้ง 2 ชั้นชั้น ที่ต่างกัน เนื่องจากได้มีการถ่ายทอดวรรณกรรมจากชนชั้นสูงมาสู่ชนชั้นล่าง ขณะที่บางส่วนของวรรณกรรมประชาชน ย่อมถูกชนชั้นสูงคัดแปลง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ :2525) ความเป็นไปได้ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จะเกิดค่านิยมร่วมกันนั้น เป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ในระบบสังคมเดียวกัน

การศึกษาเพื่อค้นหานัยทางสังคมการเมืองของเพลงกล่อมเด็ก พบว่าบางครั้งในเนื้อร้องแสดงอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กเลย เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับชู้สาวและที่เสียดสีสังคม แต่อาจเป็นการส่งสัญญาณให้เด็กเตรียมความพร้อม ในการดำเนินชีวิตต่อไปเมื่อเติบโตขึ้น เพื่อมิให้ประพฤตินอกกรอบสังคม ด้วยเหตุนี้ สัญลักษณ์ของอำนาจ จึงปรากฏอยู่ในหลายบทเพลง ของเพลงกล่อมเด็ก

4.2 มิติทางสังคมการเมืองที่ปรากฏ

จากการศึกษาเบื้องต้น ถึงนัยทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในเพลงกล่อมเด็กของแต่ละภาค สิ่งที่พบในแต่ละภาคจะมีความแตกต่างของอำนาจกันออกไป ขึ้นอยู่กับว่า ศูนย์กลางการปกครองต้องการใช้อำนาจ อันหมายถึงผลประโยชน์ที่รัฐจะได้รับมากน้อยเพียงใด ดังเช่น เรื่องของส่วย เรื่องของแรงงาน เรื่องความจงรักภักดี เป็นต้น รัฐก็จะขยายอำนาจเข้าไปจัดการเพื่อคงไว้ซึ่งอำนาจต่อไป

ตามที่ได้ศึกษาถึงเนื้อร้องและความหมายของเพลงกล่อมเด็ก ในทุกๆ ภาคแล้ว พบว่าเพลงกล่อมเด็กที่แสดงถึงนัยทางสังคมการเมืองมีอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งระดับการวิเคราะห์นัยทางสังคมการเมือง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ ผู้เขียนจะคัดเลือกและนำเสนอเฉพาะบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับนัยทางสังคมการเมืองที่ปรากฏอยู่ เพื่อนำมาอธิบายงานวิจัยนี้ได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากส่วนหนึ่งของเพลงกล่อมเด็กเป็นเพียงการสะท้อนถึงความหวังไขระหว่างแม่และลูกเท่านั้น

4.3 การวิเคราะห์ประเภทนัยทางสังคมการเมืองในเพลงกล่อมเด็ก

การนำเสนอเนื้อเพลงเพื่อให้เห็นนัยทางสังคมการเมืองได้อย่างชัดเจน จำเป็นต้องมีการแบ่งประเภทการวิเคราะห์ไว้ดังนี้

4.3.1 การวิเคราะห์เชิงชนชั้นและอำนาจรัฐ

1. เพลง จันทรเจ้าขา

เพลง จันทรเจ้าขา

จันทรเอ๋ยจันทรเจ้า	ขอข้าวขอแกง
ขอแหวนทองแดง	ผูกมือน้องข้า
ขอช้างขอม้า	ให้น้องข้าขี่
ขอเกี้ยว	ให้น้องข้านั่ง
ขอเตียงตั้ง	ให้น้องข้านอน
ขอละคร	ให้น้องข้าดู
ขอยายชู้	เลี้ยงน้องข้าเถิด
ขอยายเถิด	เลี้ยงตัวข้าเอง

เพลงนี้ดังที่ได้กล่าวแล้ว ถึงลักษณะทางสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อร้อง ในรูปของ แหวนทองแดง ช้าง ม้า เกี้ยว เตียงตั้ง และละคร สังคมไทยในอดีตถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนทางอำนาจ ซึ่งปรากฏได้อย่างชัดเจนในเพลงจันทรเจ้าขา เมื่อทำการศึกษาในเนื้อหาเรื่องราวของสัญลักษณ์แห่งอำนาจ ที่จะนำไปสู่วิธีการแสดงออกทางความคิด และความรู้สึกภายใต้อำนาจรัฐ ด้วยวรรณกรรมประเภทมุขปะทานที่แสดงออกมาได้อย่างละมุนละมอม ในเนื้อหาของเพลงที่สะท้อนถึงภาพชนชั้นหนึ่งของสังคมที่ถูกกดขี่ด้วยการครากฎหมายกำหนดวิถีชีวิตและชาติกำเนิด ลักษณะทางวรรณกรรมที่แบ่งแยกออก 2 แบบ ได้แก่ วรรณกรรมที่มาจากวัฒนธรรมของชนชั้นสูง กับวรรณกรรมที่เกิดจากวัฒนธรรมชนชั้นล่าง ทุกสังคมจะมีความเลื่อมล้ำเกิดขึ้นระหว่างชนชั้นสูง

และชนชั้นล่าง ในสังคมไทยชนชั้นสูงหมายถึง เจ้า ขุนนาง ที่ถือเอาศักดินา เป็นตัวกำหนดฐานะ ส่วนชนชั้นล่าง หมายถึง โพร่ และทาส ด้วยใจความและสัญลักษณ์ที่พบในบทเพลงอันเต็มไปด้วย ความปราดนาการคิ้นรนเพื่อหาทางออกในการต่อสู้ทางความคิด จึงกล่าวได้ว่าเพลงจันทร์เจ้าขา เปรียบเสมือนตัวแทนของวรรณกรรมชนชั้นโพร่ ที่บอกเล่าเรื่องราวอีกด้านหนึ่งของสังคม

วรรณกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อ ประชาชน ที่จิตร ภูมิศักดิ์ อธิบายว่าศิลปะถูกผลิตขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ อันมีพื้นฐานจากการต่อสู้ของ มนุษย์กับธรรมชาติและการต่อสู้กับชีวิตในสังคม มนุษย์มีด้านทั้งความและความอัปยศ ซึ่งต้อง ให้ความสำคัญเท่า ๆ กัน โดยศิลปะที่ผลิตออกมาต้องมีหน้าที่รับใช้สังคม ในบทบาทที่สะท้อน เหตุการณ์ของแต่ละช่วงเวลาที่มีการต่อสู้ ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาของเพลงดังกล่าว จึงสะท้อนเหตุการณ์ อีกด้านที่ไม่ได้รับการเปิดเผยถึงความยากเข็ญในฐานะของชนชั้นโพร่

สังคมไทยในอดีต โพร่ คือชายฉกรรจ์เป็นชนชั้นที่มีศักดินา ต่ำกว่า 400 จะถือว่าเป็นโพร่ หมด โดยโพร่แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) โพร่หลวง

คือโพร่ที่ไม่มีสังกัดถูกเกณฑ์แรงงานมารับใช้ราชการงานหลวง เช่น ขุดคลอง สร้าง ถนน สร้างปราสาท ทำเขื่อน ฯลฯ โดยกำหนดระยะเวลา ๖ เดือน เพื่อมารับใช้หลวง ซึ่ง หลวงกำหนดให้ เข้า เดือน ออก เดือน หมุนเวียนกันไปทุกปี การกำหนดระยะเวลาที่ขึ้น อยู่กับการตรากฎหมายในแต่ละสมัย และสามารถส่งเงินมาแทนแรงงานได้ การเก็บรวบรวม โพร่หลวงจะเกณฑ์มาจาก โพร่จรจัด และ เจ้าไม่มีมูลนาย ตลอดจน หากมูลนายผู้ใด กระทำความผิด โพร่ของมูลนายทั้งหมดจะถูกริบเป็นโพร่หลวง ซึ่งสามารถจ่ายค่าจ้าง ให้ผู้อื่นทำราชการแทนได้

2) โพร่สม

คือ โพร่ที่มีสังกัดมูลนาย คามวัง และ กรมต่างๆที่ไม่ใช่วังหลวง ต้องถูกเกณฑ์มาใช้งาน หลวง 1 เดือนต่อปี และสามารถจ่ายเงินช่วยราชการได้แทนแรงงานคน

3) โพร่หลวงช่วย

คือ โพร่ที่ต้องเก็บผลผลิตเป็นส่วยส่งมาให้หลวงแทนแรงงาน โดยไม่ต้องทำราชการรับ ใช้อย่างโพร่หลวง เช่น โพร่ส่วยคีนุก ต้องจัดส่งคีนุกเข้ามายังราชสำนัก โพร่ส่วยฝาง และโพร่เกี่ยวหญ้าช้าง จึงมีหน้าที่เช่นเดียวกับโพร่ส่วยคีนุก ในฐานะของโพร่หลวงช่วย ค่อไปนี้จะขอเรียกว่า โพร่ส่วย หากโพร่ประเภทนี้ไม่สามารถนำส่งสิ่งของตามที่รัฐกำหนด โพร่ส่วยจำต้องจ่ายเป็นเงินทดแทนสิ่งของ ตามราคาส่งของ

4) เลก/ไพร่

เลก มีแบ่งเป็น 2 พวก คือ เลกไพร่ และเลกทาส ต้องสังกัดมูลนายลักษณะเดียวกับไพร่ เลกคือผู้ที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐออกไปเกณฑ์ตามหัวเมือง เพื่อสักขึ้นทะเบียนรับราชการระหว่าง กระทบวงมหาดไทย กับ กระทบวงกลาโหม เลกที่ขึ้นทะเบียนแล้ว โดยสังกัดมูลนายจะถูก เรียกตัวมาใช้งานหลวงชั่วคราว เช่น เป็นฝีพาย และงานสาธารณะบางอย่าง ซึ่งต้องสามารถ เข้ารับราชการได้ทุก เวลาตามที่หน่วยราชการต้นสังกัดเรียกเข้าเกณฑ์ จึงสันนิษฐานว่า เลก เป็นคำเรียก ไพร่หัวเมืองทั้งหลายรวมทั้งข้าทาสด้วย ข้าทาสนี้อยู่ในฐานะของ เลกวัด ซึ่งเลกทุกคนต้อง ชำระเงินให้หลวงทุกปี หากไม่มีเงินชำระ มูลนายที่สังกัดมักชำระให้ ก่อนแล้วนำมาคิดดอกเบี้ยสูง จนในที่สุดไพร่เหล่านี้ก็จะตกมาเป็นทาส ที่เรียกว่า "ทาสน้ำเงิน"

สภาพสังคมไทยในอดีต จำนวนประชากร 3 ใน 4 อยู่ในฐานะไพร่และทาส (ขจร สุขพานิช : 2519 :7) ที่อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของเจ้านาย ตามแบบ หัวหมู่ มีหัวหน้าหมู่ และหลายหมู่ รวมกันเป็นหัวแขวง มีหัวหน้าแขวง ในนามปลัดร้อย ควบคุม จำนวนหลายแขวงเรียกว่า หัวปาก หรือนายร้อยปากเป็นหัวหน้า โดยกำหนดศักดินา เพื่อที่ทุกคนต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคม อย่าง ในกรณีที่กำหนดคบทลงโทษตามกฎหมายตราสามดวง ในพระไอยการทาส ดังนี้

พระไอยการทาส บทที่ 6

ข้อ 4

มาตราหนึ่ง ผู้ใดขายคนถูกเมียสิ่งอันใดแก่ท่าน แลทำสารกรรมธรรมให้เจ้าสิน ๆ ก็ภาซื่อ ให้เงินแก่ผู้ขาย ๆ เอาเงินท่านไป แล้วมิได้เอาสิ่งอันขายมาให้แก่ท่าน ๆ ว่าหลวงท่าน ถ้าพิจารณา เปนสังให้เอาคืนสินตั้งใหม่ทวีคูณให้เจ้าของ เหลือนั้นเป็น ^{สินใหม่} } กิ่ง _{คินอ}

ด้วยมาตรานี้ การลงโทษจะถือเอา ศักดินา ของผู้กระทำความผิดเป็นเกณฑ์ในการเสีย ค่าปรับ การศึกษาในส่วนนี้จะขอยกเฉพาะลำดับความรับผิดชอบของไพร่และหัวหน้าไพร่ ตามใน พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนดังนี้

พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน

บทที่ 23

ออกขุนจักรวัดจินดากราบทูลพระกรุณาว่า ขุนอาษา หมื่นอาษา ขุนช่าง หมื่นช่าง แล นายจำเนียรช่างม้าแลหมูไพร่เลวทั้งหลายจะเปนนาเท่าใด จึงพระกรุณาตรัสบัญญัติว่า

นายร้อย	นา	200
ปลัดร้อย	นา	100
หัวสิบ	นา	30
ไพร่ห้วงาน	นา	25
ไพร่มีครว (ลูกหมูที่มีครอบครัวแล้ว)	นา	20
ไพร่ราบ (ลูกหมูที่อายุ 13 - 17 ปี)	นา	15
ไพร่เลว (ลูกหมูที่มีอายุ 12 ปีลงมา)	นา	10

สาเหตุแห่งความเข้มงวดของกระบวนการในข้อบังคับ โดยการตรากฎหมายที่มีผลต่อไพร่ จะขึ้นอยู่กับแต่ช่วงตามสมัยที่ต่างกัน ซึ่งจะถือเอาหลักการและผล โขชน์ของรัฐที่จะ ได้รับเป็นสำคัญ จากการศึกษาตามลักษณะการออกกฎหมายให้บังคับใช้ กับไพร่ จำเป็นต้องทำการศึกษาในแต่ละ สมัย ที่มีการออกกฎหมายและให้ผลบังคับใช้แก่ไพร่ ต่อไป

ไพร่ในสมัยอยุธยา

เมื่อก่อนที่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือ พระเจ้าอู่ทอง จะสถาปนากรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานี ใน พ.ศ. 1893 พบว่าได้มีกฎหมายปรากฏขึ้นแล้ว 7 ปี ก่อนสร้างอยุธยา (จิตร ภูมิศักดิ์ : 2526) จากกฎหมายลักษณะ ที่ลงศักราชว่า “ศุภมัศศ 1263 อัสสังวัณระ” ปีมะแม ซึ่งตรงกับ พ.ศ.1886 โดยการนำเอามหาศักราชอันถือว่าเป็นศักราชที่ใช้ 1263 มาบวกเข้ากับ 623 เพื่อเทียบเป็นพุทธศักราชที่กล่าวข้างต้น ตามกฎหมายตราสามดวงที่นำมาศึกษา บางลักษณะ และที่กล่าวไว้แล้วถึง ลักษณะ เบ็ดเสร็จ ซึ่งประกาศให้ราษฎรทราบ ว่า ช่าง ม้า โค กระบือ ของผู้ใดให้ผูกไว้ อย่าละเลยปล่อยทิ้งไว้ ให้ไปเหยียบย่ำหรือกินข้าวในนาของผู้อื่น จะมีความผิดตามกฎหมาย และในกฎหมายลักษณะรับ ฟ้อง มาตรา 10 คราวไว้ดังนี้

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง

มาตรา 10

“ราษฎรมาฟ้องด้วยคดีประการใด ๆ แลมิได้ตั้งสังกัดมูลนาย อย่าเพิ่งรับไว้
บังคับบัญชาเป็นอันขาดทีเดียว ให้ส่งตัวผู้หาสังกัดมิได้นั้นแก่สัสดีเอาเป็นคนหลวง”

การตรากฎหมายลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนสมัยอยุธยา ใช้
อำนาจเพื่อรวบรวมกำลังคนเข้าก่อสร้างสร้างเมือง และให้ขึ้นแก่มูลนายไว้ควบคุมสำหรับป้องกันการ
แตกหมู่ ด้วยเหตุนี้ ไพร่ จึงเปรียบเสมือนรากฐานทางสังคม ที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือของการควบคุม
และแสวงหาอำนาจเพื่อสร้างระบบสังคมให้สอดคล้องกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สมัยอยุธยา ไพร่ หมายถึง ชายฉกรรจ์ อายุครบ 18 ปี มีหน้าที่รับใช้งานหลวง ส่วน เด็ก
สตรี และคนชรา ถือว่าเป็นบริวารของไพร่ ซึ่งไพร่ในสมัยนี้ ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปทำงานให้
หลวงเป็นเวลา 6 เดือน โดยให้ เข้าเดือน ออกเดือน หมุนเวียนไปเช่นนี้ ทุกปี เพื่อปฏิบัติราชการงาน
โยธาเช่น ขุดคลอง ทำถนน สร้างเขื่อน เป็นต้น เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในงานก่อสร้าง ได้แก่ มีด จอบ
เสียม รวมทั้งเสบียงอาหาร และเครื่องนุ่งห่ม ทางราชการไม่จัดเตรียมให้ พวกไพร่ต้องจัดหาเอง
ที่สำคัญไม่มีการจ่ายเบี้ยหรือค่าตอบแทนใดทั้งสิ้น ไพร่จึงต้องทนทำงานอย่างไร้เสรีเป็นเวลา 6
เดือน ทั้งยังต้องมีทุนรอนพอที่จะประทังชีวิตไปในแต่ละวัน หากต้องการอิสระเพื่อสามารถทำงาน
ของตนเอง โดยเสียค่าจ้างคนทำราชการแทน หลายอัตรา เดือนละ 4 บาท และ 6 บาท ไม่นั่นอน
ขึ้นอยู่กับงานที่ราชการที่ต้องปฏิบัติ ดังเช่น “ ถ้าแลมิเสด็จพระราชดำเนินแลไปล้อมช้าง โพนช้าง
เกณฑ์ให้ไปจับสลัดแลผู้ร้ายนั้น ต้องเสียค่าจ้างเดือนละ 5 , 6 , 7 บาทบ้าง...” ลักษณะหน้าที่ของ
ไพร่ ถือว่าเข้าชายไพร่หลวง ส่วนไพร่สมนั้นให้เข้ารับราชการเพียง 1 เดือนต่อปี ยังสามารถจ้างคน
ทำราชการแทนเช่นกัน

ไพร่สามารถเลื่อนฐานะเป็นขุนนางศักดินาได้ด้วยการถวายตัวเป็นมหาดเล็ก แต่จาก
กฎหมายในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษระบุว่า ผู้ที่จะถวายตัวต้องมีคุณสมบัติ 9 ประการ คือ วุฒิ 4
อธิบดี 4 และคุณานูรูป 1 กล่าวคือในข้อวุฒิ ต้องมีตระกูลสืบมาจากอัครมหาเสนาบดีและมีอายุ 31
ปีขึ้นไป ด้วยเงื่อนไขเหล่านี้ ความมั่นคงฐานะของไพร่จึงดำรงอยู่ต่อไป

สภาพชีวิตของไพร่ที่ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐ จากการศึกษาตามวิธีการข้างต้น ด้วยการ
ค้นคว้าจากกฎหมายในอดีต พบว่าชีวิตของไพร่และบริวารของไพร่ มีความเป็นอยู่ที่ยากแค้นอย่าง
มาก สาเหตุที่ไพร่ต้องมีชีวิตอย่างทุกข์ยากนั้น ด้วยปัจจัยพื้นฐาน 2 ปัจจัย ซึ่งรัฐปฏิเสธความ
ช่วยเหลือ

ปัจจัยพื้นฐาน 2 ปัจจัย

1. ปัจจัยการผลิต

เครื่องมือทั้งหลาย เช่น มีดพร้า จอบ เสียม ฯลฯ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน โยธาต่างๆ ล้วนแต่เป็นหน้าที่ของไพร่ ต้องนำมาเอง เครื่องมือดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น หากต้องปฏิบัติงานก่อสร้างขนาดใหญ่ ยิ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือมากกว่านี้ ดังนั้นอุปกรณ์การทำมาหากินที่ไพร่ต้องต้องถูกใช้ในงานหลวงนานถึง 6 เดือน หากเป็นไพร่ที่ขึ้นทะเบียนกับนาย งานที่ทำจะอยู่ในที่ดินของเจ้านาย เช่นการเพาะปลูก ผลผลิตที่ได้จะตกอยู่กับเจ้านาย ไพร่ไม่มีสิทธิ์แม้จะกินคั้นนั้น ความเสื่อมของเครื่องมือเหล่านี้จะชำรุดเสื่อมโทรมอย่างไร เมื่อถึงเวลาที่ไพร่ได้เสรีกลับมาเพื่อทำมาหากิน งานกสิกรรมเป็นงานหลักของไพร่และบริวารไพร่ ทั้งนี้ยังขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตน ความจำเป็นที่ต้องใช้เครื่องมืออย่างเดียวกับงานหลวง เมื่อปัจจัยการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเสียหายจากงานหลวง ข่อมส่งผลให้กำลังการผลิตเกิดความล่าช้าและความเสียหาย เมื่อถึงคราวที่ไพร่ต้องเข้าเวรทำงานให้หลวง ภายในบ้านคงปราศจากเครื่องมือทำกินเสียแล้ว มารดาภรรยา และลูกของไพร่จะมีชีวิตอยู่รอดต่อไปเช่นไร เพื่อแลกกับเสบียงอาหารที่ต้องจัดเตรียมให้ไพร่ขณะรับราชการงานหลวง

2. ปัจจัยสี่ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

3 ใน 4 ส่วนนี้ คือ สิ่งที่ไพร่ต้องนำไปประทังชีวิตระหว่างที่ต้องเข้าเวรรับใช้หลวง ในระยะเวลาที่ไปทำวานให้เจ้านาย ไพร่ต้องเอาอาหาร ไปกินเอง ถ้าต้องไปต่างถิ่น ไกลๆ ต้องเตรียมอาหารของตน ไปพอกินได้ตลอดเดือน แต่ถ้าเป็นระยะทางใกล้ ครอบครัวยจะนำอาหารไปส่ง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ : 2541) ในการจัดหาเสบียงตามภาระดังกล่าวจึงตกอยู่ที่ภรรยา มารดา และบุตรที่เป็นหญิง ดังที่มีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุของ ลา ลูแบร์ ถึงการใช้ชีวิตตามปกติของชาวสยามว่า “ ในระหว่างที่พวกผู้ชายถูกเกณฑ์ไปเข้าเวรยามมีกำหนด ๖ เดือนนั้น เป็นงานหลวงที่เขาจะต้องอุทิศถวายเจ้าชีวิตทุกปี ก็เป็นภาระของภรรยา , มารดาและธิดาเป็นผู้หาอาหารไปส่งให้” (เคอ ลาลูแบร์ : 2510) แม้ราชชุดผู้นี้จะอยู่ในอยุธยาเพียง 3 เดือน 6 วัน แต่สามารถถ่ายทอดวิถีชีวิตที่ร่ำรวยของชนชั้น ไพร่ได้อย่างชัดเจน แสดงว่าภาพของ ผู้หญิงที่ต้องไถนาก้าขาย ประกอบกับการเลี้ยงชีพนานาประการ เพื่อนำมาหุงหาอาหารให้ผู้ชายในช่วง เข้าเดือน ออกเดือน คงเป็นเรื่องที่ชินตาสำหรับผู้คนที่ได้พบเห็นในยุคนั้น รวมทั้งราชชุดผู้นี้จนถึงกลับนำมาอธิบายว่าเป็นการใช้ชีวิตตามปกติ ซึ่งผู้เป็นภรรยา หรือผู้ใดก็ตามที่ต้องรับภาระดังกล่าว จำเป็นต้องหยิบยืมเงินและอาจต้องตกเป็นทาสของมูลนาย เพื่อแลกกับข้าวแดงแกงร้อนสำหรับส่งไปให้พวกผู้ชายในครอบครัวที่ถูกเกณฑ์ ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำที่ว่าบ่าวไพร่ และทาสน้ำเงินเกิดขึ้น

2.1 บ่าวไพร่ คือ บรรดาบริวารของไพร่ อันได้แก่ มารดา ภรรยา และบุตร ของไพร่ ซึ่งคำว่า บ่าว หมายถึง คนรับใช้ ตามปกติหน้าที่หลักของบริวาร ไพร่ ต้องดูแลรับใช้ไพร่ อันเป็นบุคคลสำคัญของครอบครัว เมื่อความหมายของทั้งสองมารวมกัน จึงเกิดคำว่า บ่าวไพร่ ขึ้น บ่าวไพร่ เหล่านี้นอกจากต้องเป็นธรรมาจารีชาวปละอาหารและปัจจัยด้านอื่นแล้ว อีกบทบาทหนึ่งคือ ต้องคอยรับใช้มูลนายที่คนต้องหยิบยืมเงินทอง เพื่อซื้ออาหารในการส่งเสีย พวกไพร่ที่เป็น บิดา , สามี และบุตรชาย ของคน รวมทั้งการซื้อเสรีภาพของไพร่ด้วยการชำระค่าจ้างให้ผู้อื่นมาทำแทน ก็ต้องจ่ายถึงเดือนละ 4 - 6 บาท หรืออาจจะมากกว่านี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ต้องทำ ภายหลังจากที่มูลนายให้ยืมเงินแล้ว จะคิดดอกเบี้ยที่แพงมากจนสุดท้าย ไพร่ และบ่าวไพร่ ต้องตกมาเป็นทาส

2.2 ทาสน้ำเงิน คือ บรรดาไพร่และบ่าวไพร่ทั้งหลายที่เป็นหนี้มูลนาย ซึ่งขาดความสามารถในการหาเงินคืนมาคืนได้ ซ้ำยังต้องจ่ายดอกเบี้ยอย่างหนักเป็นแรงงาน เช่นนี้แล้วจะหาเวลาไถ่มาหาเงินคืนใช้คืนได้ สภาพชีวิตของไพร่และสมาชิกในครอบครัวจึงต้องลดฐานะลงมากอดอยู่ในสภาพของ ทาสน้ำเงิน

ด้วย 2 ปัจจัย ดังที่กล่าวมา ผสมกับเหตุการณ์ที่ท่านราชทูต เดอ ลาลูแบร์ ได้บันทึกไว้พร้อมกับได้วิจารณ์ว่า ผู้ชายไทยนั้น ไม่ประกอบอาชีพใดเป็นหลัก เนื่องจากไม่ได้รับการฝึกฝนงานให้ชำนาญ ด้วยสาเหตุที่ต้องทำงานหลายอย่างต่างๆ กัน ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน จึงสามารถสะท้อนความทุกข์ยากกับวิถีชีวิตของชนชั้นไพร่ในอดีต ให้ได้รับรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจรัฐอีกด้านหนึ่ง นอกเหนือจากสิ่งที่รับรู้มาว่า พระเจ้าแผ่นดิน คือผู้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม ทรงปกครองไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ ด้วยพระมหากรุณธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ คำกล่าวสรรเสริญเช่นนี้เป็นอีกด้านหนึ่งที่เด่นชัด ซึ่งรัฐพยายามแสดงหรือที่ในปัจจุบันเรียกว่า การ โฆษณา เพื่อปกปิดเรื่องราวในด้านที่เต็มไปด้วยความมีคมน ขมขื่น ไร้ทางออก ของวิถีแห่งไพร่

ไพร่สมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

ภายหลังจากปราบดาภิเษกของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ จักรี และทรงโปรดเกล้าให้มีการชำระกฎหมายตราสามดวง เพื่อใช้บังคับในสมัยรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นอนปรนกฎเกณฑ์การเข้าเดือนออกเดือน ลดเหลือ 4 เดือนต่อปี คือ เข้าเดือน ออก 2 เดือน ดังที่ตราขึ้นไว้ในพระราชกำหนดใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2327 ความว่า

พระราชกำหนดใหม่

“...เจ้าหมู่ฝ่ายทหารพลเรือนพิจารณาถูกหมู่ๆ ไคก็ดี ซึ่งเป็นสัจย์ว่าทุกข์ยากไปเป็นทาสผู้มีชื่อ.....ก็ให้ป็นเป็นสามส่วน แลให้เอาใช้ราชการเดือนหนึ่งให้เจ้าเงินใช้เดือนหนึ่ง ให้ทำกินเป็นเสบียงเดือนหนึ่ง แลเจ้าหมู่ฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงทำคามรับสั่งนี้....”

การด้วยพระราชกำหนดนี้ เป็นผลมาจากภาวะทางสังคมในสมัยอยุธยา ที่มีบิบบันไพร่และครอบครัวให้ต้องคกไปเป็นทาส เนื่องจากไม่มีเวลาและโอกาสหาเงินทองมาชำระหนี้สินแก่เจ้าของเงิน ดังนั้นด้วยการออกกฎเช่นนี้เท่ากับเปิดโอกาสให้ไพร่มีเสรีในการทำกินเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกัน รัชกาลที่ ๑ ยังทรงพระราชทานสิทธิให้ไพร่เลื่อนฐานะเป็นขุนนางได้ด้วยการถวายตัวเป็นมหาดเล็ก โดยถือแต่เพียงความซื่อสัตย์ และการมีสติปัญญา เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก ที่ต่างจากสมัยอยุธยา ซึ่งไพร่หมดสิทธิได้รับโอกาสนี้

รัชกาลที่ ๒ – รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ไพร่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ให้ทำราชการงานหลวง 3 เดือน ต่อปี คือ เข้าเดือน ออก 3 เดือน เป็นเช่นนี้จนถึง สมัยรัชกาลที่ ๕ คอนตันก่อนที่จะมีการตั้งกฎเกณฑ์ใหม่เพื่อแปลงไพร่เป็นพลเมือง โดยการนำไพร่ที่ “ข้อมือขาว” คือไพร่เจ้าสิ้นพระชนม์ และนายเสียดชีวิต เข้ามารับราชการเป็นทหารสมัคร มหาดเล็กรักษาพระองค์ตามพระราชโองบายในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. 2423 โดยมี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นผู้รับสนองพระราชโองการ เหตุการณ์นี้เปรียบเสมือนการนำเอาไพร่สมและไพร่หัวเมือง (เล็ก) เข้ามาเป็นไพร่หลวง ตามแผนฝืนกกำลัง ด้วยทางการมี เสื้อผ้า อาหาร และเงินเดือน ๆ ละ 10 บาท จึงสร้างความนิยมที่จะสมัครเป็นทหารจนต้องปิดรับสมัคร

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา สภาพความเป็นอยู่ของไพร่เริ่มดีขึ้นและได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. 2425 ด้วยวิธีการ 2 แนวทางคือ

- ให้ไพร่ชำระเงิน เป็นค่าช่วยราชการแผ่นดิน ทุกปี 6 บาท ตั้งแต่ ร.ศ. 116 เป็นต้นมา
- การเกณฑ์ทหาร ฝึกหัดผู้ชายเพื่อเป็นกำลังป้องกันประเทศ เมื่อพ้นกำหนด 2 ปีแล้วหากผู้ใดต้องการจะอยู่ต่อทางการจะมีเบี้ยหวัดให้ 2 บาท เพิ่มจากเงินเดือน ๆ ละ 10 บาท ซึ่งจ่ายเป็นปี เท่ากับทหาร จะได้รับค่าตอบแทน เดือนละ 10 บาท เงินปี หรือเบี้ยหวัด 12 บาท และเงินรางวัล ขึ้นอยู่กับความดีความชอบ

จากการที่พระเจ้าแผ่นดินในกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานโอกาส ระยะเวลา และสิทธิ์ ต่างๆ แก่ไพร่ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากข้างบนลงมา ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีเหตุการณ์รุนแรงให้ต้องเสียเลือดเนื้อเพื่อแลกกับอิสรภาพของไพร่

การชำระเงิน

ในสมัยอยุธยา ไพร่หลวงชำระ เดือนละ 4 บาท และ 6 บาท ขึ้นอยู่กับงานที่ราชการที่ต้องปฏิบัติ ดังเช่น “ ถ้าแลมีเสด็จพระราชดำเนินแลไปล้อมช้าง โพนช้างเกณฑ์ให้ไปจับสลัดแลผู้ร้าย นั้น ต้องเสียค่าจ้างเดือนละ 5 , 6 , 7 บาทบ้าง...” ส่วนไพร่สม ชำระเงินในอัตราเดียวกับไพร่หลวง โดยมีมูลนายจะชำระให้ก่อน แล้วคิดดอกเบี้ยเป็นแรงงาน ในขณะที่ไพร่หลวงช่วย (เลิก) ต้องจ่ายเป็นสิ่งของ คือ ส่วยหางข้าว ส่วยของป่า ส่วยคินุก โดยจัดส่งสิ่งของที่ทางการระบุ เช่น ไพร่คินุกต้องส่งคินุกเข้าราชสำนัก เป็นต้น หากไพร่ช่วยไม่สามารถหาสิ่งของได้ตามที่รัฐกำหนด ไพร่ช่วยต้องจ่ายเป็นเงินทดแทน ตั้งแต่ 9 บาท , 7 บาท 2 สลึง และ 10 บาท จะมากน้อยตามมูลค่าสิ่งของ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ไพร่หลวงชำระปีละ 18 บาท ไพร่สมชำระ ปีละ 6 บาท และไพร่หลวงช่วยชำระเงินตั้งแต่ 6 บาทจนถึง 12 บาท ตามมูลค่าสิ่งของ ภายหลัง ร.ศ.116 ให้คิดเป็นอัตราเดียวกันหมด คือ 6 บาท ต่อปี ตามประกาศทางราชการลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2439 ดังนี้

“ บรรดาไพร่หลวงทั้งปวงแต่เดิมมา ถ้าเป็นไพร่หลวงจ่ายเดือน ไม่มาเข้าเดือนประจำราชการ ต้องเสียเงินแทนค่าแรงมาประจำราชการปีละ 18 บาท ส่วนไพร่หลวงช่วยอันต้อง เกณฑ์ส่งสิ่งของต่างๆ ใช้ราชการนั้น ถ้าไม่ได้ของส่ง ต้องส่งเงินราคาของแทนเป็นเงินตั้งแต่ 6 บาทขึ้นไป จนถึง 12 บาท ตามชนิดของราคาซึ่งต้องเกณฑ์ส่งนั้น ทรงพระราชดำริว่าการที่หมู่ไพร่หลวงต่าง ๆ ต้องเสียเงินค่าราชการ ไม่เสมอกันเช่นนี้เป็นที่เดือดร้อน...เพราะฉะนั้น ตั้งแต่รัตนโกสินทร์ศก 116 ต่อไป บรรดาเลขไพร่หลวงทั้งปวงที่ต้องเสียเงินค่าราชการกว่าปีละ 6 บาทขึ้นไป ให้เก็บเงินค่าราชการแต่ละปีละ 6 บาท.....”

โดยให้กรมพระสัสดีและหอรัชฎากรพิพัฒน์ ทำหน้าที่ดูแลเรียกเก็บเงินค่าราชการนี้ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดให้เรียกว่า “เงินรัชชูปกร”

จากการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ของไพร่ ตั้งแต่ ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. 1893 ด้วยกฎหมายที่ตราไว้ในลักษณะต่าง ๆ ที่ได้ตราไว้เพื่อควบคุมไพร่ ดังที่ได้เคยกล่าวไว้แล้วข้างต้น สืบเนื่องจนมาถึง สมัยอยุธยา และเริ่มปิดฉากชีวิตไพร่ลงในสมัยรัตนโกสินทร์ การศึกษาพบว่า ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา มีการรวมกลุ่มเป็นสังคมอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากหลักฐานการค้นพบกฎหมายที่ใช้วางกฎเกณฑ์ควบคุมสังคม โดยมีไพร่ เป็นรากฐาน

เพื่อสร้างบ้านเมือง โดยเริ่มจากการผึกกำลังหาผู้คนมาอาศัย และแผ้วถางป่าทำนาเรียกสวน ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะขบถศึก มีความว่า

กฎหมายลักษณะขบถศึก

มาตรา 63

“อนึ่งป่าดงทุ่งว่างร้างไซ้รหาผู้อยู่ทำมาหากินมิได้ และผู้ใดชักชวนราษฎรให้เข้ามาทำกิน เอาส่วยอากรขึ้นพระคลัง บำนาญเป็นลหุ”

ข้อกฎหมายนี้ล่อใจให้ข้าราชการชักชวนและสนับสนุนกำลังให้เกิดการผลิต เพื่อรัฐจะได้เรียกเก็บอากรจากการทำมาหากินบนที่ดินของพระเจ้าแผ่นดิน ในการสร้างบ้านแปลงเมืองจนสำเร็จเป็นกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาสามารถสร้างปีกแผ่นดินเป็นราชอาณาจักรอยุธยาอันทรงอำนาจเบ็ดเสร็จในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ผลงานของไพบรียังคงปรากฏอยู่เช่นเดิม ซ้ำยังมีเพิ่มขึ้นอีก เพราะระยะนี้อยุธยาที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากด้านการค้าขาย ขณะเดียวกันรัชสมัยเดียวกันนี้ยังมีการบูรณะวัด และพระอาราม มากมาย โดยเฉพาะการสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งถือว่าเป็นผลงานชิ้นเอกของอยุธยาและเสริมพระบารมีแก่พระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ความยิ่งใหญ่ของอยุธยามั่งคั่งเพียงใด ชีวิตของไพบรียิ่งทุกข์ยากมากขึ้น เพราะความยิ่งใหญ่ทั้งหลายอยู่บนแรงงานของไพร่สมย์อยุธยาทั้งสิ้น ในช่วงนี้ไพบรดกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ เพื่อแสวงหาความมั่งคั่งหรือในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเรียกว่า การสะสมทุน โดยใช้ไพร่เป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังการผลิต ข้อบังคับจากรัฐอยุธยายังมีอิทธิพลเหนือชีวิตของไพร่สืบต่อมาจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ กฎเกณฑ์การควบคุมไพร่มีการผ่อนคลายลง เพื่อประโยชน์แก่ไพร่ ซึ่งดูเหมือนเป็นการส่งสัญญาณที่ดีแก่อิสรภาพของไพร่ หากพิจารณาถึงความจำเป็นอย่างแท้จริงถึงประโยชน์ที่รัฐสมัยรัตนโกสินทร์จะได้จากไพร่ การใช้อำนาจของรัฐไม่ได้ห่างไปจากไพร่เลย เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการให้เข้ากับสถานการณ์บ้านเมืองเท่านั้น

ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วยภาวะสงครามหลังเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 ยังคงครุครุ่นอยู่ กำลังไพร่พลในยามศึกนี้ถือว่ามีความสำคัญ ด้วยสาเหตุที่ต้องป้องกันภัยจากพม่าและออกปราบปรามหัวเมืองและเมืองขึ้นที่ปฏิเสธอำนาจรัฐ การออกสักเลขตามหัวเมืองต่าง ๆ จึงยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นในกรณี รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศล้านภลัย โปรดเกล้าฯ ให้หมื่นสมันพันธุระเชิญท้องตราออกมาสักเลขเมืองสงขลา ทั้งให้ตั้งโรงสักเลขขึ้นที่ศาลากลาง จนภาวะสงครามระหว่างไทย - พม่า สงบลงสมัยพระเจ้าปดุง ซึ่งตรงกับ สมัยรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคที่การค้าขายกับต่างชาติรุ่งเรืองมาก พระเจ้าดินแผ่นดินผูกขาดการค้าขายทั้งหมดยกเว้นสินค้าบางประเภทที่ไม่สร้างการสะสมทุน รัฐจึงยอมให้ราษฎรค้าขาย จนมาถึงในรัชกาลที่ ๔ ได้เกิดการทำสนธิสัญญาบาวริง ระหว่าง

สยาม - อังกฤษ โดย เซอร์ จอร์จ บาวริง (เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา:2523) คอนนี้แรงงานไพร่ไม่เป็นที่น่าพิศสมัยอีกต่อไป เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าของอังกฤษเข้ามาเปิดกิจการ และต้องการจ้างแรงงานในประเทศไทย บรรดามูลนายได้เข้ามาจับทางการค้าเพื่อสะสมทุน ไพร่ในยุคนี้จึงถือว่าเป็นกำลังสำคัญของมูลนาย แต่การค้าขายยังไม่เปิดโอกาสให้ไพร่โดยตรง การขายแรงงานจึงเป็นโอกาสของคนจีนที่สามารถทำได้อย่างเสรี เพราะไม่ต้องขึ้นอยู่กับมูลนายคนใด จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ในตอนต้นของรัชกาลเกิดเหตุกบฏทางการเมืองที่พยายามทอนพระราชอำนาจของพระองค์ แต่ด้วยการร่วมมือกับขุนนางรุ่นใหม่ เช่น เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ฯลฯ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงฐานะของไพร่ ให้เป็นไทมากขึ้น ด้วยการเกณฑ์ชายฉกรรจ์ (ไพร่) เข้ารับการฝึกเพื่อป้องกันประเทศ และเข้ารับราชการเป็นทหารมหาดเล็ก

หากพิจารณาถึงข้อเท็จจริงของภาวะสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าแท้จริงแล้วไพร่ไม่ได้ห่างออกไปจากอำนาจรัฐเลย แต่ด้วยสถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไปความเป็นอยู่ของไพร่ย่อมดำเนินตามสภาพสังคมไปด้วย การขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศส่งผลให้รัฐต้องจัดเตรียมผู้คนไว้รองรับการค้าขายจากต่างชาติ พร้อมทั้งการขนส่ง การพัฒนาประเทศให้เอื้อต่อการเดินทาง เช่น การขุดคลองในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่จ้างแรงงานชาวจีนมาทำ เนื่องจากไพร่ส่วนหนึ่งเป็นสิทธิของมูลนาย รัฐจึงพยายามหาทางออกให้ไพร่มีโอกาสเป็นอิสระจากมูลนายเพื่อทำประโยชน์ต่อรัฐในทางเศรษฐกิจ และในสมัยรัชกาลที่ ๕ เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง พระองค์ทรงใช้พระราโชบายเพื่อนำเอาไพร่หัวเมืองเข้ามาเป็นไพร่หลวง โดยการถวายตัวเป็นมหาดเล็ก หากพิจารณาเพียงเบื้องต้นวิธีการนี้ ถือว่าเป็นการปลดปล่อยไพร่ให้เป็นอิสระ ในทางตรงกับข้าม เป็นเพียงการปลดปล่อยไพร่สมให้อยู่นอกการควบคุมของมูลนาย และกลับไปเป็นไพร่หลวงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ในลักษณะของ ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ด้วยเหตุนี้ การรวมศูนย์อำนาจในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงสมบูรณ์โดยสิ้นเชิงในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี แต่ฐานะของไพร่ยังคงอยู่ในสังคมต่อมา โดยสร้างรูปแบบให้เกิดหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมืองที่มีต่อชาติบ้านเมือง ด้วยการเกณฑ์ทหาร และเสียดิน

การศึกษาสภาพสังคมไทยในอดีต โดยมุ่งความสนใจที่จะศึกษาวิถีชีวิตของชนชั้นล่างทางสังคม ซึ่งอยู่ในฐานะของ ไพร่ , บริวารไพร่ และทาส ตามลำดับลงมา งานวิจัยนี้ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นเนื้อหาชีวิตของไพร่ และรวบรวมกฎเกณฑ์ที่รัฐนำมาควบคุมไพร่ ตั้งแต่สมัยอยุธยา มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากเนื้อหาใน บทเพลงจันทร์เจ้าฯ ซึ่งมีความหมายเป็นนัยสอดคล้องกับชีวิตของไพร่ ในอดีตอย่างชัดเจน ตามเนื้อเพลงที่เรียกร้องของในสิ่งที่คนปรารถนา อันมี ข้าวแกง เป็นต้น ซึ่งสะท้อนถึงความยากแค้นในการมีชีวิตอยู่ของไพร่ รวมไปถึงบรรดาวงศาคณาญาติ พ่อแม่ พี่น้อง

ภรรยาและลูก ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นไพร่จึงได้เสนอวรรณกรรม ผ่านมาในเนื้อร้องเพลงกล่อมเด็ก เพื่อหาทางออกในการต่อสู้ทางอุดมคติ ที่จะทำการศึกษาต่อไป

ในการศึกษาเนื้อเพลงจันทร์เจ้าขา ผู้วิจัยขอนำเสนอวิธีการอธิบายเนื้อร้องออกเป็นวรรคตอน เนื่องจากในแต่ละบทของวรรคมีเนื้อความที่สื่อถึงอำนาจในทางสัญลักษณ์ ดังนี้

4.3.1.1 นัยทางสังคมการเมืองของเพลงจันทร์เจ้าขา

ตอนที่ 1 จันทร์เอยจันทร์เจ้า ขอข้าวขอแกง

พื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ประกอบไปด้วยปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และ ยารักษาโรค ซึ่งมนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องแสวงหาสิ่งเหล่านี้ สำหรับความอยู่รอด เมื่อสามารถมีชีวิตอยู่ต่อแล้ว จึงเริ่มเข้าหาสังคมเพื่อสร้างความความมั่นคงและความปลอดภัยแก่ตนเอง อย่างไรก็ตามหากย้อนกลับไปปัจจัยสี่ อาหาร เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เมื่อเทียบกับความจำเป็นด้านของปัจจัยอื่นอีก 3 ปัจจัย

ในอดีต สยาม เลื่องลือว่า เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ สินค้าหลักของประเทศซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาวสยาม คือ ข้าว ดังนั้นจึงมักได้ยินคำพูดติดปากอยู่เสมอเวลากล่าวถึงอาหารว่า ข้าวปลาอาหาร , ข้าวแดงแกงร้อน และข้าวแกง ซึ่งใช้กันอยู่จนปัจจุบัน นอกจากข้าวจะเป็นสินค้าหลักของไทยแล้ว ข้าวยังเป็นอาหารหลักของคนไทยเช่นกัน จากการศึกษาสภาพชีวิตของชนชั้น ไพร่ และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ตามสมัยต่าง ๆ พบว่าสาเหตุที่เนื้อร้องในตอนนี้ร้อง ขอข้าวขอแกงเนื่องด้วย การเกณฑ์ไพร่ มาทำราชการงานหลวง ปีละ 6 เดือนให้เข้าเดือน - ออกเดือน เเสบียงต่างๆ โดยเฉพาะอาหาร ที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิต ไพร่จำเป็นต้องนำมาเองทุกมือ รัฐไม่ให้ความช่วยเหลือในปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญคือ อาหาร เลย ดังที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง พระราชกำหนดใหม่ สมัยรัตนโกสินทร์ ที่ลดเวลาเข้าเวรประจำเหลือ 3 เดือนต่อปี เพื่อให้ไพร่มีเวลาหาทำกินสำหรับเป็นเสบียงระหว่างเข้าเวร หากเป็นสมัยอยุธยาแล้วโอกาสเช่นนี้ไม่มีทางที่จะเกิดอย่างเด็ดขาด

การถวายชีวิตรับใช้งานหลวงให้แก่พระเจ้าแผ่นดินของไพร่ในสมัยอยุธยา ถือว่าโหดร้ายต่อไพร่อย่างหนัก และผู้ที่รับภาระหนักที่สุด คือ ครอบครัวของไพร่ เฉพาะผู้หญิงที่ต้องเป็นฝ่ายทำมาหากิน ส่งเสียไพร่ระหว่างเข้าเวร ดังนั้นเนื้อร้องของบทเพลง ตอนแรก จึงสะท้อนถึงความต้องการในปัจจัยพื้นฐานที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตก่อน นั่นคือ ข้าวและแกง ซึ่งเป็นการแสดงทางความคิดว่า ข้าวแกง เป็นสิ่งที่ไพร่ควรจะได้รับ ขณะที่ถูกใช้แรงงานให้หลวง ครอบครัวไม่ได้รับประโยชน์ใด ๆ เลยระหว่างที่ไพร่เข้าเวร ทั้งยังต้องสูญเสียกำลังหลักของบ้านไปให้หลวงใช้

สุดท้ายยังคงแบกรับภาระการหาอาหารส่งไป ด้วยเหตุนี้ ความเหนื่อยล้าจากการหากิน ได้สร้างความรู้สึกขัดแย้งต่ออำนาจรัฐ ในทางอุดมคติไปแล้ว

ตอนที่ 2 ขอแหวนทองแดง ผูกมือน้องชาย

ในอดีตสังคมไทย เครื่องประดับจัดเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงฐานะของผู้สวมใส่ว่า อยู่ในระดับใดของสังคม และการใช้เครื่องประดับบางประเภทยังสงวนสิทธิ์ให้ใช้ได้เฉพาะกลุ่มอีกด้วย จากธรรมเนียมตั้งแต่พระราชเทปถึงมาตั้งแต่พระองค์เจ้าหญิง และพระสนมมารี นางพระกำนัล ขาวแม่และหญิงสามัญบรรดาราชนิกุล ฝ่ายหญิงมีเครื่องสวมศีรษะต่างกัน ตามบรรดาศักดิ์ ดังนี้

สตรีชั้นที่ 1	เรียกว่า “พระขฎาทรงสตรีเศียรเพรณ่มวยหางหงส์”
สตรีชั้นที่ 2	เรียกว่า “เศียรเพรณ่มวยกลมก้นเขี้ยวอุไรภักตร์กฤษณชล”
สตรีชั้นที่ 3	เรียกว่า “ซ่องรัศมยเกตุาสองเกตุาหุนนหิกเกี้ยวแซมคอกไม้ ไหว หุนนหิกเกี้ยวแซมเมื่อ”
ชั้นสามัญหญิงธรรมดา	เรียกว่า “โททชมพูฉิมมาศคาคชุกระต่าย แต่งกายสะพักสะไบ สองบำ สอดสังวาลย์นอกสะไบ สวมกำไลเท้ากำไลมือด้วยแล้ว แขวงต่างหูคู่ระย้าพวงเต่าร้าง”

การกล่าวถึงเครื่องประดับของสตรีข้างต้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นที่ใช้เครื่องประดับเป็นตัวแบ่งฐานะในสมัยอยุธยา ทางการได้กำหนดและควบคุมพร้อมกับการประกาศห้ามประชาชนใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยทอง มีธรรมเนียมการแต่งกายที่ไม่ให้นุ่งห่มเกินศักดิ์ ตามที่ได้ตราไว้ในกฎหมายตราสามดวง หมวดกฎหมายเทียรบาล เช่น

ข้อ 165

การแต่งกายของเมียผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ตั้งแต่เมียนา 10000 หัวเมืองทั้ง 4 เมียจตุสดมภ์
มาถึงเมียผู้มีบรรดาศักดิ์ 3000

เมียนา 10000 หัวเมืองทั้ง 4 เมื่องานใส่เศียรเพสมวยแพรเคารพ เมียจตุสดมภ์ เกตุาหุนน
หิกเกี้ยวแซมเสื่อนุ่งแพรจมรวจ เมียนา 5000 นา 3000 หุนนหิกเกี้ยวแซมห่มดินทองสองบำ

(กฎหมายตราสามดวง : กรมศิลปากร)

การควบคุมเครื่องแต่งกาย ดำเนินมาถึง สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศห้ามข้าราชการชั้นผู้น้อยแต่งกายด้วยเครื่องประดับทอง แสดงให้เห็นว่าเครื่องทองนั้น เป็นของต้องห้าม พระมหากษัตริย์คือพระราชทานให้เท่านั้น และผู้ที่ได้รับพระราชทานต้องทำความดีความชอบอย่างงาม ให้เป็นที่ประจักษ์ เช่นในกรณี โยการพระราชสงครามที่ว่า

โยการพระราชสงคราม

ข้อ 45

ถ้าผู้ใดชนข้างชนะ บำเหน็จหมวกทองเสื้อสนอบทองปลายแขน ขกที่ขึ้นถึง 10000 ถ้านา 10000 แล้วให้ร่มคันทองคานหมากทอง

(กฎตราสามดวง : กรมศิลปากร)

จากการค้นคว้าเพื่อทำการศึกษาถึงข้อกำหนดในเรื่องเครื่องประดับ ทองคำ พบว่าเป็นเครื่องประดับเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น จากการศึกษาลักษณะเครื่องประดับยศ และเครื่องประดับทั้งหลาย ของศักดินา ไม่ปรากฏ ว่ามีการใช้เครื่องทองแดง เป็นเครื่องประดับเลย จึงสันนิษฐานได้ว่า ทองแดง เป็นเครื่องประดับของชนชั้นล่าง ซึ่งนอกจากหาง่ายและราคาถูกแล้ว ยังไม่มีความผิดและบทลงโทษในการครอบครอง ดังนั้น การขอแหวนทองแดง ไม่ใช่เป็นความต้องการที่จะสวมใส่เพื่อความสวยงาม แต่ต้องการบอกถึงฐานะของผู้ถือครองว่าอยู่ในชนชั้นใดของสังคม

ตอนที่ 3 ขอช้าง ขอม้า ให้น้องช้าง

ช้าง และ ม้า เป็นราชพาหนะของพระเจ้าแผ่นดิน และขุนนาง โดยเฉพาะ ช้าง ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ ในอดีต เป็นสิ่งที่คู่บุญบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน ดังจดหมายเหตุของ โยส เชาเต็น พ่อค้าชาวฮอลันดา ที่เข้ามาทำการค้าในสมัยรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ได้บันทึกเหตุการณ์ในอดีต รวมทั้งเรื่องราวของช้างที่ พระเจ้าแผ่นดิน ทรงเลี้ยงช้างไว้ประมาณ 3,000 เชือก จนโยส เชาเต็น กล่าวว่า “พระเจ้าแผ่นดินสยาม ทรงมีพระราชอำนาจไม่น้อยเลย” การดูแลช้างตัวหนึ่ง ต้องมีคนเลี้ยงประจำ 2 - 3 คน คอยดูแลอาบน้ำให้ทุกวัน หาอาหารให้ช้างกินในปริมาณมากจนมีข้อกำหนดประเภทของไพร่ตัวชนิดหนึ่งว่า ไพร่เกี่ยวหญ้าช้าง มีหน้าที่หาหญ้าส่งเข้ามาเป็นอาหารเลี้ยงช้างของพระเจ้าแผ่นดิน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชวนคิดว่า ช้างไทยในอดีต มีฐานะดีกว่าไพร่บางปะเภทเสียอีก หากเป็นช้างเผือก จะได้รับการแต่งตั้งประดับยศ เป็น เจ้าพระยาไชยานุภาพ เจ้าพระยาปราบไตรจักร ฯลฯ (คำให้การชาวกรุงเก่า : 2515 : 243) พระเจ้าแผ่นดินจะให้ความสนพระทัย อย่างมาก พระราชทานที่อยู่พร้อมคตแต่งให้งดงาม พระราชทานเครื่องภาชนะทองคำสำหรับใช้ใส่อาหารให้ช้างเผือก

การเกณฑ์ไพร่หลวง มาเข้าเวรประจํานั้น ไพร่สามารถเสียเงินค่าจ้างคนทำแทนได้ แต่หากมีการเสด็จพระราชดำเนินล้อมช้าง ค่าธรรมเนียมการจ่ายเงินแทนค่าแรงจะอยู่ในอัตราที่สูงกว่าธรรมดา ดังเช่น

“ ถ้าแลมีเสด็จพระราชดำเนินแลไปล้อมช้าง โพนช้างเกณฑ์ให้ไปจับสลัดแลผู้ร้ายนั้น ต้องเสียค่าจ้างเดือนละ 5 , 6 , 7 , บาทบ้าง 2 คำถึงบ้าง.... ครั้นออกเดือนไปจะได้ทำกิน เป็นกำลังราชการฝ่ายข้างกรมการ แลแขวง นายอำเภอเอาไปใช้ราชการ เบ็ดเสร็จตามที่ ราชการอยู่นั้นเนื่อง ๆ อีกเล่า เพราะเหตุนี้ไพร่หมู่จึงตั้งตัวรับราชการอยู่มิได้มีบุตรหลาน ซึ่งจะได้บวคเป็นสกรรใช้ราชการสืบไปนั้น ย่อมเสือกไสไปเสียให้พ้นจากหมู่ไพร่หลวง ร่วงโรยลง แด่นี้สืบไปเมื่อน่า.... ห้ามอย่าให้กรมการแขวงอำเภอเกาะกุมไปใช้ราชการ ออกพนักงานเป็นอันขาดทีเดียวต่อมีราชการศึก การที่เสด็จพระราชดำเนินล้อมช้าง ล้อมเสือ จึงให้วานราชการแต่ละครั้ง...”

จากคำประภาษนี้แสดงว่าการเสด็จพระราชดำเนินล้อมช้างของพระเจ้าแผ่นดินเป็นภารกิจที่สำคัญ ความปกติช้างและสัตว์ป่าทั้งปวงที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณขอบเขตชั้นขมิ้นมา ส่วนเป็นสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสิ้น ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการจับหรือฆ่าทั้งที่ไม่เจตนาขอมถือว่ามีความผิด ถึงขั้นประหารชีวิต สำหรับการจับช้างมาฝึกนั้นนับว่าเป็นงานที่ยากลำบากสำหรับไพร่ จนไพร่บางคน ถึงกับต้องแลกด้วยชีวิต โดยเริ่มจากปล่อยช้างตัวเมียประมาณ 20 - 30 เชือก ให้เข้าป่าเพื่อล่อให้ช้างป่าเข้ามาหา เมื่อช้างป่าจับกลุ่มเป็นโขลงใหญ่จึงส่งคนออกไปไล่ด้อนให้เข้าในที่สี่เหลี่ยม ซึ่งสร้างขึ้นด้วยกำแพงหินสูง มีต้นไม้และเสาไม้ปักอำพรางอยู่รอบนอก เมื่อฝูงช้างถูกด้อนให้เข้าไปในที่สี่เหลี่ยมนี้มากพอสมควรแล้ว จะทำการปิดประตู ทางด้านหลังยังมีอีก 2 ประตู ซึ่งบรรดาช้างตัวเมีย จะถูกด้อนให้ออกไปเสีย ทิ้งให้ช้างป่าอยู่ในที่คุมขังโดยลำพัง บนกำแพงเป็นที่ประทับสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเหล่าขุนนาง เพื่อภักดิ์รับจะได้ออกพระเนตรได้สะดวก จากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของไพร่ให้เข้าไปแห่ช้างให้โกรธ ครั้นมันวิ่งไล่จึงหลบหนีออกมา (หากหนีไม่พ้นก็ต้องสังเวทชีวิตให้แก่ช้างป่า) ช้างไม่สามารถกระโดดกำแพงตามออกมาได้ จะกระทำการแห่อยู่จนช้างป่าเหนื่อย จึงค่อย ๆ เอาออกทีละตัว โดยให้ช้างที่ได้รับการฝึกชนเข็งเข้าไปเทียบ จากนั้นไพร่จึงเข้าไปผูกช้างป่าไว้กับช้างบ้าน ช้างป่าตัวหนึ่งถูกผูกกับช้างบ้าน 2 - 3 ตัว และใช้เวลาฝึกจนเข็ง 3 - 4 เดือน (ประยูร สิริพิพันธ์ : 2505) พระราชพิธีการนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ มีขั้นตอนซับซ้อน หากรัฐไปใช้กระบวนการทางอำนาจเข้าจัดการ ไพร่พลมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติภารกิจนี้ การที่ทรงมีช้างเผือกไว้ในครอบครองมากเพียงใด พระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นที่กล่าวขวัญและเกรงกลัวต่อพระราชอำนาจ ตลอดทั้งบุญญาบารมี ด้วยช้างเผือกที่พระองค์ทรงครอบครอง ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า ช้างเผือก เป็นชนวนแห่งการสงครามจนเป็นเหตุให้เสียกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งที่ 1 ผู้วิจัยจึงไม่ขอกกล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องการศึกษาครั้งนี้

การศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องราวส่วนหนึ่งของช้าง ทั้งในฐานะของคชพาหนะและลักษณะการครอบครองช้าง สามารถอธิบายในงานวิจัยเกี่ยวกับเนื้อเพลงจันทร์เจ้าขา ตอน ขอช้าง ขอม้า นี้ ว่า การทรงช้างและขี่ช้าง เป็นสิทธิ์โดยชอบของพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ตลอดจนขุนนางที่มีบรรดาศักดิ์สูง ถึงแม่ทัพ ที่มีศักดินา 1000 เท่านั้น ที่ทรงช้างและ ขี่ช้าง ในการเสด็จออกทำศึกสงคราม และการเสด็จประพาสทางสถลมาศ ข้อมูลการนิยมใช้ช้างเป็นราชพาหนะในกาลก่อน มีหลักฐานอ้างอิงและแสดงข้อสงสัยในจดหมายเหตุ ของ เคอ ลาตูแบร์ ท่านเอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี กับกรุงศรีอยุธยา ช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ท่านราชทูตแสดงความประหลาดใจ ที่ทราบว่าชาวสยามขี่ช้างออกรบ ด้วยลักษณะของช้างใหญ่ที่ขาดความคล่องตัวต่อการรบ และวิจารณ์ว่าช้าง ไม่เหมาะกับการยุทธนา แต่ภายหลังจึงเข้าใจว่า ช้างสามารถป้องกันเจ้านาย โดยใช้วงรับเจ้านายไว้หากตกจากหลัง ด้วยคำวิจารณ์ของ ลาตูแบร์ในบันทึกดังกล่าว เป็นอีกข้อมูลหนึ่งที่แสดงว่า การขี่ช้าง เป็นเสมือนศักดิ์ศรีทางสังคมของชนชั้นสูง

อย่างไรก็ตามการค้นคว้าดังกล่าว เป็นเพียงมุมมองในสายตาคณะต่างชาตินิยมองสังคมไทย ซึ่งยังไม่ชัดเจนพอที่จะกล่าวว่า ไพร่ ไม่ได้รับสิทธิ์ให้ขี่ช้างได้ แต่หลักฐานสุดท้ายที่ทำการค้นคว้าในเรื่อง การขี่ช้าง เพื่อเป็นเครื่องหมายทางชนชั้น ด้วยพระราชปรารภ หนึ่งในของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ขณะทรงผนวชอยู่ ซึ่งจำพรรษาที่ วัดบวรราชนิเวศ และยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ ในสมัยนั้นเรียกพระองค์ว่า ชีดินวัดบน ขณะนั้นพระองค์ได้ทรงกระทำพิธีอุปสมบท ให้แก่นายเพ็ง (ภายหลังดำรงตำแหน่งเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ซึ่งพระองค์ได้ขอมาเป็นบุตรบุญธรรม) ทรงจัดขบวนแห่มาคแห็งอย่างใหญ่โต โดยให้ขี่ช้างแห่ ความทราบถึงพระกรรณ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จึงทรงพระราชปรารภว่า

“ การแห่แห่น บวชนาค บวชพริก พวกไพร่ ๆ พลเรือน เช่นครั้งนี้ ที่มีแห่ช้างแห่ม้าพาหนะของหลวง มากมายอย่างนี้ เคยมีแต่่นาคเจ้านายใหญ่ ๆ โด ๆ ถึงว่านาคขุนนางและนาคไพร่ก็ไม่เคยมีเลย ฟังมาครั้งนี้เป็นต้นเหตุในนาคไพร่ๆ ได้มีแห่ช้างม้ามากมาย แต่นั้นแหละการแห่แห่นนาคครั้งนี้ เป็นนาคของชีดินวัดบนเธอทำเอง แล้วก็เป็นการบุญการกุศลด้วย แม้ชีดินวัดบนเธอจะทำเหลือ ๆ เกิน ๆ อย่างไรบ้างก็ช่างเธอเถอะ”

เนื้อความของพระราชปรารภนี้ แสดงออกอย่างชัดเจนว่าไพร่ ไม่เคยได้รับโอกาสให้ขี่ ช้าง และ ขี่ม้า หากกระทำจะถือว่าผิดธรรมเนียม มีแต่เจ้านายใหญ่ ๆ โด ๆ เท่านั้นที่สามารถขี่ได้ นาคผู้นี้หาก รัชกาลที่ ๔ ไม่ทรงอุปสมบทให้ คงมีความผิด ด้วยเหตุที่แห่แห่นช้าง ม้า

นอกจากช้างที่เป็นสัญลักษณ์ทางชนชั้นแล้ว ม้าซึ่งเป็นราชาพาหนะยังเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์ของชนชั้นสูง ต่างกันที่ว่า ช้าง จะเป็นสิทธิ์แห่งพระเจ้าแผ่นดิน แต่ ม้าเป็นสิทธิ์ของขุนนางถึงแม้ ทั้งช้างและม้า เป็นกรรมสิทธิ์ของหลวง แต่ด้วยลักษณะของช้างและความเชื่อตามธรรมเนียมเกี่ยวกับช้างเผือก ช้างจึงสมควรกับฐานะของกษัตริย์ ในการทรงช้างเมื่อต้องออกสู่ทางสังคมมากกว่าลักษณะของม้า หากพิจารณาอีกแนวทางหนึ่งคือ ทางภูมิประเทศของไทยไม่เอื้อต่อการเลี้ยงม้าเพื่อให้ได้พันธุ์ที่ดี และคู่สง่างามสมพระเกียรติ ในอดีตมักพบว่าการนำเข้าม้ามาจากเปอร์เซียและสั่งซื้อจากปัตตาเวีย ซึ่งมักจะเรียกว่าม้าเทศ (เดอ ลาลูแบร์ : 2510) ระหว่างช้างกับม้า ในอดีตประเทศไทยมี ช้างป่ามากมาย ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ดี ขณะที่ม้าพบได้น้อยและด้อยคุณภาพ

จากการศึกษาในเรื่องการใช้ราชาพาหนะ อันได้แก่ ช้าง และม้า ตามธรรมเนียมสมัยก่อนเพื่อนำมาเชื่อมโยงกับคอนหนึ่งของเพลงจันทร์เจ้าชา ที่กล่าวว่า ขอช้าง ขอม้า ให้น้องข้าฯ นั้นพบว่า ช้าง และ ม้า ไม่ใช่พาหนะสำหรับไพร่ เนื่องจาก ทั้ง ช้างและ ม้า เป็นของหลวง พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นที่สามารถเลี้ยง และทรงช้าง หรือ ขี่ช้าง ได้ เมื่อมองในเชิงอำนาจ การจับช้างป่าต้องอาศัยกำลังคนจำนวนมากเข้าช่วย ซึ่งความเป็นจริงไพร่ไม่มีกำลังคนมากมายนัก ด้วยรัฐห้ามไม่ให้มีการต่อสู้อันใด หากมองในทางเศรษฐกิจ อาหารที่ช้างกินมีปริมาณมาก ถ้าพึ่งการจัดหาเสบียงเลี้ยงตนเองยังลำบากเต็มที ดังนั้นไพร่จึงไม่มีความสามารถที่จะดูแลหาอาหารมาเลี้ยงช้างได้ มีเพียงพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งทรงมีพระราชอำนาจมากมาย เท่านั้นที่มีศักดิ์และสิทธิ์กระทำได้ ขณะที่ม้า ซึ่งศักดิ์ศรีด้อยกว่าช้าง เพราะสภาพทางภูมิประเทศ เป็นที่เหมาะสมสำหรับการเจริญพันธุ์ของม้า ลักษณะของม้าที่พบในสยามประเทศขณะนั้น ไม่งามสง่า สมพระเกียรติ ผนวกกับธรรมเนียมและความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมา อันเกี่ยวกับบุญญาบารมีระหว่างพระมหากษัตริย์กับช้างเผือก อย่างไรก็ตาม ม้า ยังคงมีความสำคัญอยู่มาก ซึ่งเคียงคู่มากับชนชั้น ศักดินา ตามกฎมณเฑียรบาล ข้อ ๑๖ ระบุห้ามผู้มีศักดินา 10000 ลงมาถึงนา 800 แห่งหรือขี่ม้าเข้ามาในสนาม ดังนั้นไพร่มีศักดินา 25 ลงมาจึงไม่มีสิทธิ์ไปโดยปริยาย แต่เหตุผลนี้ยังไม่ชัดเจนพอที่กล่าวว่า ม้า เป็นเครื่องแบ่งชนชั้น จึงต้องทำการศึกษาในด้านเศรษฐกิจตามแนวทางเดียวกับช้าง มีการบันทึกไว้ถึงนำเข้าม้าจากต่างประเทศ (เดอ ลาลูแบร์ : 2510) ได้แก่ เปอเซียร์ และปัตตาเวีย โดย ทางเปอเซียร์ เอกอัครราชทูตเปอเซียร์ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ส่วนทางปัตตาเวีย พระเจ้าแผ่นดิน ทรงส่งเจ้าหน้าที่ไปหาซื้อ ด้วยการนำเข้าม้าเทศทั้ง 2 ประการนี้ จึงเกิดความกระง้างในการจำกัดสิทธิ์ทางชนชั้น ภาวะของไพร่ไม่มีศักดิ์และสิทธิ์เกินพอที่จะมีผู้ใดจัดหามอบให้ ทั้งวิธีการซื้อนั้นก็ยากเกินกว่าฐานะที่จะทำได้

ดังนั้นการพิจารณาถึง เนื้อเพลง คอนที่ 3 ว่า “ขอช้าง ขอม้า ให้น้องข้าฯ” เพื่อนำไปศึกษาค้นคว้าข้อมูลข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับ ช้าง และ ม้า พบว่า การร้องขอช้างและม้านั้น คือ การเรียกหรือขอร้องจากไพร่ เนื่องจาก การครอบครองช้างและม้า ของพระมหากษัตริย์นั้น นัยหนึ่งคือการแสดงออกถึงฐานะ และอำนาจที่มี ด้วยฐานะที่ดี และ อำนาจที่ดี เปรียบเสมือนศักดิ์ศรีของกษัตริย์

แม้ช้างจะกินจุเพียงใด ม้าจะมีราคาแพงเท่าไร พระองค์ทรงยอมจ่าย เพื่อฐานะทางสังคม เพราะหากพระเจ้าแผ่นดินไม่สามารถทรงกระทำการเพียงเท่านี้ได้ ย่อมถือว่าเป็นการเสียพระเกียรติอย่างมาก หรือ เสียศักดิ์ศรีของผู้นำ ด้วยเหตุนี้ ไพร่จึงสร้างความปลอดภัยเพื่อศักดิ์ศรีของตน ด้วยการให้ช้าง และ ม้า ที่แสดงออกถึงศักดิ์ศรีในตัวเจ้าของ มาเป็นเครื่องกำหนดศักดิ์ศรีทางชนชั้น ซึ่งไพร่คนหนึ่งพึงมี ในฐานะของมนุษย์ที่ควรมีสักดิ์ศรีเหนือกว่า ช้าง และ ม้า

ตอนที่ 4 ขอเก้าอี้ให้น้องช้านั่ง ขอเตียงตั้งให้น้องช้านอน

ตามขนบธรรมเนียมราชประเพณีแต่โบราณ กำหนดให้พระเจ้าแผ่นดินทรงประทับนั่งบนบัลลังก์เหนือมู่ราชูร์ทั้งปวง เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดิน เป็นสมมุติเทพ ตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร พระมหากษัตริย์ คือ องค์อวตารของพระนารายณ์ ที่เรียกว่า “นารายณ์อวตาร” พระนารายณ์เป็นผู้รักษาคุ้มครองโลก ในขณะที่พระมหากษัตริย์ ทรงมีหน้าที่บำบัตทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร จึงมีการสร้างปราสาทราชวังตามแบบจำลองของเขาพระสุเมธ อันมีพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางจักรวาล

การได้รับอิทธิพลแนวคิดจากต่างประเทศพบว่า มีมานานก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากเขมรแล้ว ไทยยังได้รับอิทธิพลจากจีนไม่น้อยกว่าเขมร ด้วยการค้นพบหลักฐานจากจดหมายเหตุของจีน ในสมัยราชวงศ์หงวน เมื่อ พ.ศ. 1832 เนื้อความในจดหมายเหตุเป็นการได้ตอบ ในเรื่องที่จีนส่งจดมาตอบแทน หลอหู ที่ส่งเครื่องราชบรรณาการ ไปยังราชสำนักจีน จากจดหมายเหตุของจีน ได้กล่าวถึงไทย ในนามของ หลอหู และ เลียน 2 คำนี้จิตร ภูมิศักดิ์ ได้อธิบายไว้ใน งานเขียน สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (หน้า 94 - 95) ว่า หลอหู คือ ละโว้ และยังใช้เรียกอยุธยาในเวลาต่อมาเช่นกัน ส่วน เลียน คือ สยาม หรือ สุโขทัย นั่นเอง

การรับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีน มาสู่สยามในอดีตมีมากมาย เช่น การใช้ภาษาที่ทำจากเครื่องกระเบื้องเคลือบ ฯลฯ รวมทั้ง เก้าอี้ ด้วย สมัยโบราณคนไทยไม่มีเก้าอี้ใช้ เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ การนั่ง และ นอนกับพื้น แม้การรับประทานอาหาร ยังตั้งสำหรับกับข้าว นั่งล้อมวงกันบนพื้นบ้าน ดังนั้นเครื่องเรือนของคนไทยสมัยก่อนจึงมีเพียงเสื่อ พรม และหมอนอิง ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลการใช้เครื่องเรือนชนิดนี้มาจากจีน เพราะ เก้าอี้ไม่ใช่คำไทยแท้ แต่เป็นภาษาจีนแท้จิว หมายถึง ม้านั่ง ส่วนสำเนียงจีนออกเสียงว่า เกาอี้ เกา แปลว่า สูง อี้ แปลว่า ที่นั่ง รวมความคือที่นั่งสูง เก้าอี้ที่ใช้ในระยะแรกเป็นเพียงม้านั่งธรรมดา ภายหลังจึงได้รับคำนิยมการใช้เก้าอี้ที่มีพนักพิงและที่เท้าแขนมาจากแขกอาหรับ

จากกฎมณเฑียรบาลอันเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมชนชั้นผู้ดี หรืออีกนัยหนึ่งเป็นที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อองค์พระมหากษัตริย์ เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ และราชสำนัก ทำให้ข้อที่ถือปฏิบัติบางประการ ในกฎมณเฑียรบาล ได้กลายเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมของชนชั้นสูงในเวลาต่อมา เช่น

ข้อ 10

เครื่องยศบรรดาศักดีนา 10000 ในเมือง นอกเมือง : ยั่วยาน

ใโยการบรรดาศักดีนา 10000 ในเมือง ชี้ว กรรชิงหุ้มผ้าขาว บรรดาศักดีนา 10000 หัวเมือง ชีคานหามแก้ว กรรชิงหุ้มผ้าขาว บรรดาศักดีหัวเมืองนา 5000 ชี้ว ร่มทงยู บรรดาศักดีนา 3000 ชียาน

(กฎตราสามดวง : กรมศิลปากร)

ทั้งนี้ยังมีการกำหนดความสูง ของ พระที่นั่ง พระแท่น หรือ เที่ยงตั้ง เพื่อลำดับฐานะตามตำแหน่ง ดังเช่น

ข้อ 172

ลำดับพระที่นั่ง และที่นั่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าและเจ้านาย ในการพระราชพิธีออก สนามใหญ่

ครั้นรุ่งแล้ว นาฬิกาหนึ่ง มหาคไทยรายตั้งกระบวนในกลางสนามคาบซ้ายตามขวา พลสรรพุทธแห่ข้างซ้ายยืนตามกระบวนในท้องสนาม ในพระบันชรสิงห์นั้น ตั้งเสาดิศร 9 ชั้น 7 ชั้น 6 ชั้น 5 ชั้น 3 ชั้น 2 ชั้นแลชั้นหนึ่ง บัวหงายคันเงินคันทองคันนาก ถิ่นั่งสมเด็จพระพุทธเจ้าเคียงฝ่ายซ้าย ถิ่นั่งสมเด็จพระอุปราชหน้าทิมคาบสูงสองศอก หลังคาลายชกบ มีม่าน 4 ลาดพนัก พระราชกุมารกินเมือง [เตียง] สูงศอกคืบ หลังคาพับพลาดลาด พระราชกุมารเยาวราชเคียงสูงคืบหนึ่ง พระราชนัดดาทั้งปวง[นั่งพื้น?] หน้าหลัง พระอาลักษณ์ยืนเคียงสูงคืบหนึ่ง 10 สอกวงฝ้ายรัดมัด สรองพระโอรสนั่งถัดอาลักษณ์ ขุนราชนั่งฉานหว่างเปล้า หัวพื้นทั้ง 4 นั่งหว่างหัวทิมคาบค่อกัน นายรองนั่งด้วยอินทเทรี มโหระทึกยืนฉาน ระบายซ้ายขวาฯ

(กฎตราสามดวง : กรมศิลปากร)

ดังนั้น แก้ว และ เที่ยงตั้ง จึงถือเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรม ที่ไทยได้รับจากต่างชาติ ขณะที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ เช่น วัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดสุวรรณาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ และภาพถ่ายในอดีต ปรากฏแต่ภาพเจ้านายนั่งและนอนบนที่สูง โดยสังเกตจากการแต่งกาย และร่วมที่ใช้กางประดับยศ และมีภาพของ ไพร่ และบ่าวไพร่ นั่งและหมอบคลาน

อยู่กับพื้น ด้วยเหตุนี้ เก้าอี้ และ เตียงตั้ง จึงเป็นวัฒนธรรมตามแบบแผนขนบธรรมเนียมของชนชั้นสูงที่รับมาจากต่างชาติแล้วนำมาปรับเข้ากับ ขนบธรรมเนียมของไทย เพื่อสร้างแบบอย่างทางจารีตให้แก่สังคม

กรณีค่านิยมการนั่งและนอนกับพื้นของคนไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ที่มักจะพบเห็นตามบ้านเรือนในชนบท สามารถนำกลับมาอธิบายถึงเหตุการณ์ในอดีตได้ว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ตามชนบทหรือหัวเมืองส่วนใหญ่มีฐานะเป็น โพร่หลวงสวย ซึ่งมีจำนวนมาก การที่รัฐออกไปสักเลขตามหัวเมืองได้นำเอาแบบแผนราชสำนักออกไปเผยแพร่ เพื่อสร้างจารีตทางสังคม เช่น การสร้างศาลาสักเลข ที่เมืองสงขลา เจ้าหน้าที่ของรัฐจะนั่งอยู่เหนือเลขโพร่ พวกเลขโพร่จะนั่งอยู่ตามพื้น เป็นคั่น จากการค้นคว้ากฎหมายตราสามดวง ไม่ปรากฏว่ามีความผิดประการใด หากโพร่จะนั่งเก้าอี้ หรือนอนบนเตียงแต่เนื่องจาก จารีต ที่ปฏิบัติสืบมา เชื่อว่าหากโพร่ทำเลียนแบบเจ้าเลียนแบบนาย “เกรงเหาะจะกินหัว” จึงไม่มีค่านิยมสำหรับโพร่ที่นั่งและนอนบนที่สูง ด้วยจารีตของรัฐที่ครอบงำวัฒนธรรมของโพร่ เป็นผลสะท้อนมายังวัฒนธรรมการนั่งและนอนบนเสื่อ ของบ้านเรือนตามชนบทในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การนำเนื้อเรื่อง ตอนที่ 4 ที่กล่าวถึง เก้าอี้ และ เตียงตั้ง มาทำการค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำมาศึกษาและอธิบายบทบาทของจารีตทางชนชั้น ที่อยู่บนพื้นฐานการสร้างแบบแผนขนบธรรมเนียมทางวัฒนธรรม พบว่า การได้รับอิทธิพลและแนวคิดจากต่างชาติของไทย เป็นผลให้เกิดจารีต ซึ่งการนำเข้าประเพณีและวัฒนธรรมดังกล่าว มักอยู่ในหมู่ของชนชั้นสูง ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นสูงจึงเป็นผู้ที่กำหนดจารีตประเพณีที่สะท้อนมาเป็นวัฒนธรรม อันมีผลต่อการสร้างกรอบทางจารีตให้ชนชั้นล่างปฏิบัติสืบมา ดังนั้น อุดมคติทางความคิดของเพลงกล่อมเด็ก ตามที่พาดพิงถึงเก้าอี้ และ เตียง คือ การสะท้อนถึงวัฒนธรรมของชนชั้นที่เข้าไปจัดสรรจารีตประเพณีให้ชนชั้นโพร่เชื่อถือและปฏิบัติตามกันมา ซึ่งแท้จริงแล้ว การขอเก้าอี้ ขอเตียงตั้ง เป็นเพียงความปรารถนาทางวัฒนธรรมให้เกิดความทัดเทียมกันระหว่างมูลนาย และ โพร่

ตอนที่ 5 ขอละคร ใหนักงข้าดู

การละเล่นของราชสำนักที่สร้างความบันเทิงในหมู่ชนชั้นสูง และสงวนให้ชมเฉพาะในวังคือ ละคร หรือ ละครใน ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ในการแสดงชกนาคศึกคำบรรพ์ อันเป็นการจำลองเหตุการณ์ กวนเกษียณสมุทร ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ที่มีเหล่าเทวดา เหล่าอสูร พญานาค มาประกอบพิธี ทำน้ำอมฤตเพื่อ ความเป็นอมตะ โดยเทวดา และอสูร อุ้มพญานาคที่ขดอยู่รอบเขาไกรราษ ฝ่ายอสูรถือส่วนหัว และ ฝ่ายเทวดาถือส่วนหาง ต่างฝ่ายช่วยกันชกพญานาค วาสุกี ไปมา ในมหาสมุทร และมีสิ่งอัศจรรย์เกิดขึ้นมากมาย นี่คือเหตุแห่งการ แสดง ต่อมาจึงเรียกว่า ละครศึกคำบรรพ์

ละคร มีต้นกำเนิดมาจาก ละครศึกคำบรรพ์ ซึ่งนำมาดัดแปลงบทละคร จากวรรณคดีต่างๆ เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ อุณรุท เป็นต้น วรรณคดีดังกล่าว เป็นของต่างประเทศทั้งสิ้น การแสดงละคร แบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ ละครชาตรี ละครใน และละครนอก (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ดำรงราชานุภาพ: 2508) ในงานวิจัยนี้ขอกล่าวเพียง 2 แบบ คือ ละครใน และ ละครนอก

ลักษณะของละคร

<u>ละครใน</u>	คือ การแสดงละครโดยนำเอา วรรณคดี เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ อุณรุท เป็นต้น มาเป็นบทประกอบการแสดง ผู้แสดงเป็นหญิงเท่านั้น
<u>ละครนอก</u>	คือ การแสดงละครที่นำเอาวรรณกรรมพื้นบ้าน ประเภท นิทานและตำนานพื้นบ้าน เช่น สังข์ทอง พระรถเมรี เป็นต้น มาเป็นบทประกอบการร้อง และแสดง ส่วนตัวผู้เล่นจะเป็นชายล้วน

จากจดหมายเหตุของ มองซิเออ เดอ ลาลูแบร์ ได้กล่าวถึงการแสดงมหรสพอย่างสยามว่า มีการละเล่นอยู่ 3 อย่าง คือ โขน ระบำ และละคร ซึ่งละครที่ ลาลูแบร์ อธิบายลักษณะไม่ตรงกับ การแสดงละครใน เลย เนื่องจาก ตัวละครที่ท่านราชทูต กล่าวว่า “ตัวละครผู้ชายเท่านั้นที่ขับร้อง ตัวละครผู้หญิงไม่ร้องเลย” ลักษณะละครดังกล่าวไม่เข้าลักษณะ ละครในที่มีแต่ผู้หญิงแสดงเท่านั้น ซึ่งตรงกับ หนังสือตำนานเรื่องละครอิเหนา ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระนิพนธ์ไว้ การแสดงละครในสยามนั้น สมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยังไม่ปรากฏว่ามี แต่มาปรากฏขึ้นครั้งแรกสมัยอยุธยาตอนปลายในรัชกาล สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ มีการแต่งในหนังสือ “ปุโรหิต คำฉันท์” ครั้นเมื่อพระองค์สวรรคต การเล่นละครในได้หายไป เข้าใจว่าอยู่ในช่วง โศกเศร้าจึงไม่ การฝึกซ้อม เป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ขึ้นเสวยราชย์ เมื่อ ปีชวด พ.ศ. 2301 โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้า อุทุมพรถวายให้ และพระองค์ได้ทรงออกผนวช ด้วยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงพระประชวร บรรทมไม่หลับมาหลายวัน จึงมีรับสั่งให้หาละครนอกเข้าไปเล่น เพื่อแก้รำคาญพระราชหฤทัย

ครั้งสมัยกรุงธนบุรี เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 บรรดาตัวละครและบทละคร ครั้งกรุงเก่าสูญหายไปเป็นอันมาก ส่วนละครนอกที่เป็นของราษฎร (ไพร่) ยังเล่นกันแพร่หลายในพื้นที่เมือง นอกจากนี้เหล่าตัวละครในได้หลบหนี ไปมาก เหลือเพียงส่วนน้อย แต่การฟื้นฟูละครใน ไม่ยากนัก ด้วยเป็นของราชสำนักจึงมีแบบแผน ฉะนั้นละครในจึงไม่สาบสูญเสียทีเดียว เนื่องจากมีตัวละครหลบหนีไปตามหัวเมืองที่ยังไม่เสียแก่พม่า ซึ่งผู้ที่มีความรู้ในลักษณะการเล่นละครใน เช่น เจ้าฟ้าพิททวดี พระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เป็นต้น อยู่รอดมาจนครั้งกรุงธนบุรี และมาสิ้นพระชนม์ เมื่อ สมัยรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. 2344 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ติเมืองนครศรีธรรมราชได้ ใน พ.ศ. 2312 ได้ละครผู้หญิงของเจ้าเมืองนครฯ ซึ่งเป็นพวกตัว

ละครที่หลบหนีไปครั้งเสียดังกรง ไปเป็นครุฝึกหัด จึงได้นำมารวบรวมกับพวกละครซึ่งได้จากที่อื่น
 ดังนั้นจึงมีการหัดละครใน ที่เรียกว่า “ละครหลวง” ขึ้นใหม่ในราชสำนักกรุงธนบุรี โดยถือเอา
 แบบอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา มีละครผู้หญิงแต่ละละครหลวงเพียงโรงเดียว ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตาก
 สิมมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) กลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราช
 พระองค์จึงทรงประทานละครหญิงคืนให้เจ้านครฯ ไปเล่นตามเดิม เพื่อทรงยกย่องเกียรติยศใน
 ฐานะ พระยา เจ้าเมืองประเทศราช จึงมีละครผู้หญิงของ เจ้าเมืองนครฯ อีกโรงหนึ่ง ปรากฏว่าเมื่อปี
 พ.ศ. ๒๑๒๑ ได้เกณฑ์เข้ามาเล่นประชันกันระหว่างละครหลวง กับ ละครผู้หญิงของเมืองนครฯ ใน
 พระราชพิธีสมโภชพระพุทธมหาปฏิมากรพระแก้วมรกต ด้วยละครในครั้งกรุงเก่า ที่มาเป็นครูสอน
 ในกรุงธนบุรี พบว่าชื่อ “จัน” เคยเป็นนางเอกครั้งก่อนเสียดังกรง ส่วนบทละครกรุงธนบุรีได้จากบท
 ละครในของอยุธยาที่เหลืออยู่เพียงบางตอน พระเจ้าตากสินจึงทรงพระราชนิพนธ์เพิ่มเติมตรงตอน
 ที่จะเล่นละครในกรุงธนบุรี ซึ่งมีปรากฏในบานแผนกบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี
 “ทรงแต่งชั้นด้นปฐม” เมื่อ พ.ศ. 2313 นอกจากจะเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ยังมีปรากฏว่า เล่นเรื่อง
 อิเหนา และ เรื่อง อุณรุท อีกด้วย

บทละครพระราชนิพนธ์ครั้งกรุงธนบุรี

มาจะกล่าวบทไป	หน่อในอวตารรังศรี
หาผลปรนนิบัติขนิ	ทั้งฤทธิมีญา
วันหนึ่งชวนน้องเข้าพาสี	พระมุนีจรโปรดเดดาน
ข้าไซเกลือกคนอันธพาล	ขอประทานรำเรียนวิชา
๑ 4 คำ ๑	
ฤทธิรู้จักอุบกระหม่อมเกษ	สอนให้เล่นเวทคาถา
๑ เสรจ ๑	

(พระราชนิพนธ์ในพระเจ้ากรุงธนบุรี คัดลอกมาบางเพียงส่วน)

การแสดงละครใน สืบทอดต่อมา ในกรุงรัตนโกสินทร์ และเฟื่องฟูอย่างมากในสมัย
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ถือว่าเป็นยุคทองแห่งวรรณคดี ซึ่งได้ถือกำเนิด
 กวีเอก สุนทรภู่ ขึ้น ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต ณ วันพุธ เดือนแปด แรมสิบเอ็ดค่ำ เวลา
 ย่ำค่ำแล้วห้าบาท พ.ศ. 2367 (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ :2503) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลนี้เองได้
 เกิดเหตุการณ์ ที่ ละครใน เป็นชนวนให้เกิดสงครามขึ้น ระหว่างไทย กับ ลาว

ขณะนั้น ลาว มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของไทย ซึ่งมีเจ้านวงศ์ แห่งลาวมาถวายงาน และประทับอยู่ที่กรุงเทพฯ ครั้น รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต เจ้านวงศ์ ขอลูกลากลับลาวในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งได้ขอพระราชทานผู้แสดงละครใน กลับไปเล่นยังลาว (อานามสยามยุทธ:2514) พระเจ้าอยู่หัวในสมัยรัชกาลที่ ๓ ไม่ทรงประทานให้ สร้างความคับแค้นใจให้แก่เจ้านวงศ์เป็นอย่างมาก ยิ่งเมื่อกลับไปถึงเวียงจันทน์จึงคิดก่อการแข็ง เมือง ด้วยเห็นว่าในรัชกาลนี้ไม่มีผู้ชำนาญการศึก ด้วยกรมพระราชวังบวรมหาเสนาบดี ในรัชกาลที่ ๒ ที่มีความชำนาญด้านการสงครามได้สวรรคตแล้ว จึงประมาทความสามารถของกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์ใหม่ ในรัชกาลที่ ๓ คือ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเทพ เจ้านวงศ์ได้ทำการตีหัวเมืองทางอีสานของไทย จนมาถึง เมืองนครราชสีมา หรือ โคราช เจ้าเมืองโคราช ทำที่ยอมอ่อนด้วย ในขณะที่เตรียมวางแผนต่อสู้ เหตุการณ์นี้จึงเกิดวีรกรรมวีรสตรีที่กล้าหาญในนามของ “ย่าโม” โดยท่านเป็นภริยาของเจ้าเมืองโคราช และใช้แผนหลวงล่องจมนอมเหล่าทหารลาวได้สำเร็จ คุณหญิงโมและบรรดาผู้หญิง รวมทั้งเหล่าผู้ชายที่จัดเตรียมไว้ จึงเข้าต่อสู้ เป็นเหตุให้ฝ่ายลาวต้องล่าถอยไป ภายหลัง สมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวังบวรฯ เสด็จไปปราบเจ้านวงศ์จนสำเร็จ แต่ไม่สามารถจับเจ้านวงศ์ได้ เพราะได้หลบหนีไป ญวน หรือ เวียดนาม และทำหนังสือยกลาวให้แก่พระเจ้าแผ่นดินญวน โดยหวังให้พระเจ้าแผ่นดินญวนคุ้มภัยและมาสู้รบกับไทย เพื่อสู้กรงเวียงจันทน์ กลับมา แต่ก็สายไปแล้วเพราะกรุงเวียงจันทน์ได้ถูกไทยเผาทำลายเสียหายกว่ากรุงศรีอยุธยาเสียอีก และสงครามครั้งนี้เองที่มีสาเหตุมาจาก ละคร

จากการศึกษาข้อมูลด้าน ละคร ตามแต่ละสมัย พบว่า การสร้างความบันเทิงมีหลายรูปแบบให้เลือกชม ทั้ง โขน ละครนอก ละครใน เป็นอาทิ แต่ ละครใน เป็นของหลวง อันเป็นสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน มีแต่ผู้ที่อยู่ในราชสำนักเท่านั้นที่ได้ชม อย่างไรก็ตามผู้ที่อยู่ภายนอกนัยว่าเป็นไพร่ สามารถมีละครของคนได้ ซึ่งหมายถึงละครนอก อันมีตัวละครชายล้วน ที่ไร้แบบแผน ต่างจากละครใน ซึ่งมีแบบแผนทางราชสำนัก ทางเลือกของสังคมในการแสวงหาความบันเทิง มีอยู่ไม่น้อย เพียงแต่สงวนไว้เฉพาะ ละครใน เท่านั้น ซึ่งแสดงถึงการช่วงชิงอำนาจในทางศิลปะที่เหล่ากวีได้แต่งบทประพันธ์ขึ้นเพื่อรับใช้ราชสำนักทั้งสิ้น ซึ่งหากเป็นที่โปรดปรานของราชสำนักแล้ว กวีผู้นั้นก็จะมีชีวิตที่อยู่ดีกินดี เนื่องจากวรรณกรรมต่างๆ ที่นิยมเล่นในหมู่ราชสำนัก เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ อุณรุท เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นการยกย่องสรรเสริญความยิ่งใหญ่ ของกษัตริย์ตลอดจนเจ้าหญิงเจ้าชายทั้งหลาย เพื่ออ้างสิทธิ์อันชอบธรรมในการปกครอง เช่นเดียวกับวรรณกรรมเรื่อง ราชาราช และสามก๊ก ที่ได้มีการแปลขึ้นโดยเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จากผลงานการวิจัยของ (กรณิกการ สาตรปฐ : 2541) ซึ่งได้วิเคราะห์ผลงานทั้ง 2 เรื่องออกมา พบว่าบางตอนของ ทั้ง 2 เรื่องไม่ได้มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับต้นฉบับเดิม โดยเนื้อหาบางตอนนั้น แต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญและอ้างสิทธิ์อันความชอบธรรมเรื่องบุญบารมี ภายหลังการปราบดาภิเษก ของรัชกาลที่ ๑ ต่อการปราบยุคเข็ญ เป็น

ค้น ค่านิยมในการเป็นเจ้าของงานศิลปะ ได้สะท้อนถึงอำนาจของผู้อุปถัมภ์ การขบถเลี้ยงกวี นักดนตรี และคณะละคร จัดว่าเป็นสิ่งที่พุ่มเฟิยมาก แต่ถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งทางอำนาจ ในกรุงรัตนโกสินทร์เจ้านายหลายคนที่มีคณะละครของตัวเอง แต่ชมเขาลงในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งพระองค์ไม่โปรดการละคร และกลับมาฟื้นฟูอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยการดูแลของสมเด็จพระนางโซมณัส เพื่อออกโรงเล่นสมโภชช้างเผือกตัวที่ 2 (ประยูร พิศนาคะ:2515) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ เจ้านายที่ขึ้นชื่อเรื่องคณะละคร คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ได้ตั้งวงปีพาทย์เด็กชายล้วน ส่วนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตกรมงคล พระวรชายาก็ได้ตั้งวงมโหรีเด็กหญิงล้วน จนมีคำกล่าวขวัญกันว่า “เสียงเลื่อน เสียงขับ มิเคยจางหายไปจากวังลดาวัลย์” การ ซึ่งทางยุโรปเอง ผู้อุปถัมภ์ที่สำคัญของเหล่าศิลปิน มีพวกขุนนาง พ่อค้าผู้ร่ำรวย ซึ่งเป็นชนชั้นสูงและผู้อุปถัมภ์เหล่าศิลปินต่างๆ อาทิเช่น โมซาร์ท นักดนตรีคลาสสิกที่เลื่องชื่อ ยังได้รับการขบถเลี้ยงจากเจ้าชายอาร์คิมิซอปแห่งโคโลโลเรโด เช่นกัน เป็นต้น

เมื่อย้อนกลับไปถึงเนื้อร้อง ตอนที่ 4 ของเพลงจันทร์เจ้าขา กล่าวว่า “ขอละคร ให้น้องข้าดู” โดยเชื่อมโยงมายังข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้ทำการศึกษา สามารถอธิบายได้ว่า ละคร ทั้งละครใน และละครนอก คือ ศิลปะ แต่เป็นงานศิลปะทางวรรณกรรมที่ได้ส่งผ่านมาในบทละครที่แสดง ซึ่งสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของอำนาจเพื่อสร้างค่านิยมและคอกย้ำความเชื่อในเรื่องชนชั้น โดยมักจะเล่นซ้ำอยู่เฉพาะเรื่องราวที่สนับสนุนอำนาจของราชสำนักให้เกิดความเชื่อเรื่องบุญ ส่วนละครนอก มักจะเล่นเรื่องราวที่มีเนื้อหาสะท้อนวิถีชีวิตแต่ยังคงสร้างเรื่องราวเพื่อฝืนถึงความรักที่ชนชั้นสูงมาพบรักกับสาวชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อุปถัมภ์ศิลปินจึงเปรียบเสมือนการแสวงหาอำนาจอีกทางหนึ่ง นอกจากจะสร้างความดีความชอบให้แก่ตนแล้ว ยังสามารถสร้างความชอบธรรมในการปกครองอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวของเพลงกล่อมเด็ก ในเพลงจันทร์เจ้าขา ซึ่งมีพื้นจากการระบายความรู้สึก ผ่านทางวรรณกรรมพื้นบ้าน ประเภทมุขปะชุธา เพื่อเป็นวิธีการแสดงออกทางความคิดและความรู้สึกภายใต้อำนาจรัฐ โดยการต่อสู้ทางอุดมคติ จากการศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และการคราฎหมายในอดีต เพื่อค้นหาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง พบว่า เนื้อร้องที่แสดงถึงความปราดณา ความใฝ่ฝัน ในสิ่งที่ไม่มี นั้น หากใช้การอ้อนวอนเพื่อให้ได้รับในสิ่งที่ตนปราดณา แต่เป็นการเรียกร้องแทน น้อง ซึ่งหมายถึงคนรุ่นต่อมาที่จะก้าวมาในฐานะทางสังคม ที่ไพร่และบริวารของไพร่ พึงได้รับจากสังคม

เนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กที่จะทำการศึกษาต่อไป สัญลักษณ์ ที่ปรากฏ อาจไม่เด่นชัดเท่ากับเพลง จันทร์เจ้าขา แต่ด้วยเนื้อหาของเพลง สามารถสะท้อนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อทำการศึกษา

ค้นคว้าโดยนำความหมายที่พบจากเนื้อร้องทั้งหมดในบทเพลงมาทำการวิเคราะห์ ให้เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ได้อ่านมาแล้ว ดังต่อไปนี้

2. เพลง ที่โถมครุ

เพลง ที่โถมครุ

ธา..เอ้อ..ที่โถมครุ เหน	กลับครั่งกาหนุแล้วดอกกะหมิงหนา
ดวงเนตรที่เซษฐา	น้องยาจะเห็นหน้าใคร
เห็นแต่หน้าท่านผู้เฒ่า	ความชื่นจะมีเมื่อใด
ตัวน้องไม่เห็นหน้าใคร	ใจน้องคือเว..เอ้อ..เหอ..เปล.

คำศัพท์

เอิน	=	อื่น
ชื่น	=	ชื่น
เว	=	ไกว
กะหมิงหนา	=	กะมิงหนา
ครั่งกาหนุ	=	เมืองครั่งกาหนุ ในอดีตเคยเป็นของไทย ปัจจุบันอยู่ในสหพันธรัฐมาเลเซีย

ด้วยเนื้อร้องของเพลงนี้ สะท้อนถึงการแสดงออกทางอำนาจ ที่ปรากฏ สัญลักษณ์ ในตำแหน่งของวรรค 2 ซึ่งได้กล่าวถึง ครั่งกาหนุ ด้วยความหมายของเพลง ที่โถมครุ ซึ่งบรรยายเหตุการณ์ที่เผ่ารอกนคร ที่ถูกเกณฑ์ไปรบยังเมือง ครั่งกาหนุ จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าบทเพลงดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เนื่องจากเมืองครั่งกาหนุได้ให้การช่วยเหลือ เมืองปัตตานี ซึ่งก่อนเหตุการณ์นี้ เมือง ครั่งกาหนุได้มีบทบาทและถูกบันทึกในประวัติศาสตร์ของไทยมานานพอสมควร แต่เมื่อครั้งที่เมืองปัตตานี ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี เมือง ครั่งกาหนุ ได้เพิ่มความสำคัญขึ้นในฐานะหัวเมืองทางใต้ของสยาม เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จพระราชดำเนินยกทัพออกไปประทับอยู่ที่เมืองสงขลา โปรดเกล้าฯ ให้ยกทัพไปตีเมืองตานี ขณะนั้นเจ้าเมือง พระยาครั่งกาหนุเกรงกลัว พระเดชานุภาพ ของ ทั้งสองพระองค์ ด้วยเหตุนี้ พระยาครั่งกาหนุมา โส คุ้มชาเอ็ดชาลีประสา จึงจัดถวาย ดินไม้เงิน ดินไม้ทอง เป็นเครื่องราชบรรณาการ กับของกำนัลท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อย ให้ศรีศวันกรมการคุมเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเป็นเมืองประเทศราชข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพฯ เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง คนภูอาหมัด

เป็นพระยาตรังการณู ซึ่งรักษาบ้านเมืองเป็นปกติ ไม่ได้มีทัพศึกสลัดศัตรูผู้ใด บ้านเมืองใกล้เคียงไป มาค้าขาย โดยสะดวก มีสินค้าบรรทุกมาขาย ณ เมืองตรังการณู หลากหลาย เช่น พินเสน สาค เป็นต้น

ครั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เสด็จเสด็จถึงฉะเชิงเทราสมบัติ ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งรายนาคอัครมาขึ้นเป็นพระยาตรังการณู ได้ว่าราชการอยู่ 5 ปีจึงถึงแก่กรรม เหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างไทยกับ ฝรั่งการณู เกิดขึ้นครั้ง รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งคนกู้มังโซ เป็นพระยาตรังการณู ขณะนั้น

ฝ่ายกองทัพสมเด็จพระเจ้าพระยาพระองค์ใหญ่ (เจ้าพระยาพระคลัง) ได้ร่วมปรึกษากับเจ้าพระยา นครฯ ช่วงนี้เองที่ทาง เจ้าเมืองนครฯ คงเตรียมเกณฑ์ไพร่ มาเป็นทหารรอไว้ เมื่อพร้อมกันแล้ว ได้ ยกทัพไปเมืองตานี (ปัตตานี) เมื่อ ๗ วันเดือน 8 ขึ้น 3 ค่ำ (พระราชพงสาวดารกรุงรัตน โกสินทร์ รัชกาลที่ ๓) และได้แยกย้ายกันไปทุกทาง พวกแขกหัวเมืองทางใต้ สืบรู้ว่าทัพทางหัวเมือง และทาง ทัพกรุง มาสมทบกัน จำนวนคนในการทัพที่ได้ผนึกกำลังกันมีประมาณถึง 30,000 คน และ กองทัพเรือกำลังทำการปิดปากน้ำ พวกแขกไม่กล้าสู้ พากันหนีเข้าป่าและออกทะเลไปหมด

กองทัพได้ตั้งอยู่เมืองตานีพร้อมแล้ว ปรึกษาวางจะไป เมืองกลันตัน เพราะพระยาถันตันให้ การช่วยเหลือพระยาดานี เพราะพระยาดานีมีฐานะเป็นหลานเขย ให้พระยาบาโงย พระยาบานทะเล ผู้น้อง โดยพระยาบาโงย เป็นแม่ทัพคุมเรือรบ 50 ลำ พระยาบานทะเลเป็นแม่ทัพบกยกมาช่วยพระ ยาดานี เมื่อพ่ายแพ้ได้นำพระยาดานีหนีไปด้วย ขณะที่ เมืองตรังการณู ได้ให้คนกูคาแระจะกูหลงหวัน กามาเจสมาแอะ คุมเรือรบ 30 ลำ มาช่วยพระยาดานี

ทางพระยาถันตัน ตำนึกได้ว่าคนผิด จึงแต่งจะหลง จะยาบา มาขอไถ่เมืองเป็นเงิน 30,000 เหรียญ ทั้งค่าชดเชยแจกแม่ทัพนายกองอีก 20,000 พร้อมกับได้ส่งพระยาดานีที่หลบภัยอยู่ เมืองกลันตันให้ด้วย และขอเป็นเมืองขึ้นตามเดิม และจะยกทัพ ไปลง โทษ เมืองตรังการณู แต่ด้วยเห็น ว่าเป็นเมืองขึ้นประเทศราชอยู่ จึงให้นายทัตมหาดเล็ก ขุนวิจิตรวาทิ ถือนหนังสือลง ไปว่ากล่าวพระยา ตรังการณู เพื่อสังเวยการณูก่อน

ทางครอบครัวเมืองตานีหนีไปอาศัยอยู่เมืองตรังการณู พระยาตรังการณูนิ่งเฉยไม่ส่งกลับมาให้ กองทัพฝ่ายไทย สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่จึงให้พระราชวังสรรค์ หลวงโกษาอิศหากหฬิ คุมเรือรบ 8 ลำ พร้อมส่ง นายทัตมหาดเล็ก ขุนวิจิตรวาทิ ลง ไปถึง เมืองตรังการณู พระยาตรังการณู ได้แต่งคนมา แทนหนังสือขึ้น ไปยังหน้ ในหนังสือกล่าว ว่า เจ้าพระยาพระคลัง พร้อมทั้งนายทัตมาถอง ลง ความเห็นว่า พระยาตรังการณู กระทำผิด 2 ข้อ 1 คบครอบครัวหัวเมืองตานีพวกกบฏไว้ไม่ส่งกองทัพ 2 พระยาตรังการณูแต่งให้ปิงลิมา ไปช่วยพระยาดานีรบสู้กับทัพหลวง ดังนั้นมีคำสั่งพระยาตรังการณู

ส่งตัวปิงลิทาคามิด ปิงลิมาะมุด ปิงลิมาแปะ ปิงลิมาอาหมัด ชาวเมืองตานีกัลสักรพรรคพวก
ครอบครัวยกให้ทั้งหมดถ้าพระยาตรังกานูไม่ส่งจะจับพระยาตรังกานูลงโทษเช่นเดียวกับกบฏ
หลังจากทราบความคืบหน้าหนังสือของเจ้าพระยาพระคลังแล้ว พระยาตรังกานูไม่ตอบสิ่งใดเพียงแต่
ถูกเข้าเรือน ตั้งแต่วันนั้นมาได้แจ้งว่าป่วย นายทัคมหาเด็กลัก ขุนวิจิตรวาทิ คอยอยู่ 7 วัน จึงกลับมา

สมเด็จพระเอกาทศโลกย์ (เจ้าพระยาพระคลัง) เห็นว่า หากยกกองทัพไปตีก็เกรงว่าพระยา
ตรังกานูจะพาชาวเมืองหนีไปพึ่งอังกฤษ จึงให้พระยาสงขลามีหนังสือไปเกลี้ยกล่อม คนกูมา ซึ่ง
เป็นวงศ์ญาติกับพระยาตรังกานู ให้มาเป็นเจ้าเมืองตรังกานูแทนเสีย ซึ่ง คนกูมา ได้ยอมรับเป็นเจ้า
เมืองตรังกานู และถอดพระยาตรังกานูออก พวกเจ้าเมืองแขก ที่ก่อกบฏทั้ง 7 หัวเมือง โดยมี พระยา
รามัญ พระยาระแงะ ยอมเข้าหากองทัพ พระยาตานีนั้นพระยากลันตันส่งตัวมา แต่พระยายะลาจับ
ได้ พระยาหนองจิกป่วยตาย ส่วนเมืองยะริง เจ้าเมืองเป็นไทย ไม่ได้ร่วมการกบฏ ผลเมืองแขกที่เจ้า
เมืองขริบอำนาจฝ่ายกรุงเทพฯ ทรงโปรดยกโทษให้ ที่ไม่ยอมเข้าด้วย ได้พาตัวมาจำไว้ ที่กรุงเทพฯ
จากนั้น กองทัพได้กวาดต้อนครัวหรือผู้คนของเมืองที่ต่อต้านพระราชอำนาจได้มากแล้ว จึงยกทัพ
กลับ กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาเหตุการณ์ดังกล่าว ผ่านเพลงกล่อมเด็ก ที่ได้สะท้อนเรื่องราวความขัดแย้ง
ระหว่าง หัวเมืองทางใต้ ทั้ง 7 หัวเมือง โดยมี ชื่อเมืองตรังกานู เป็นสัญลักษณ์ปรากฏอยู่ เพื่อสะท้อน
วิถีชีวิตของไพร่หัวเมืองที่ต้องปฏิบัติตามอำนาจรัฐ ในขณะที่ผู้เป็นบริวารของไพร่ได้ระบาย
ความรู้สึก ถึงการรอคอย โดยแสดงความคิดที่อยู่ใต้อำนาจรัฐออกมาทางบทเพลงกล่อมเด็ก

3. เพลง น้อยนอน

เพลง น้อยนอน

ฮา...เฮ้อ น้อยนอน เหน	น้อยนอนให้หลับหลับ
พ่อ ไปซัดดาทัพ	อยู่ที่เมืองตานี
จงมีโชคมีชัย	พ่อ ไปจงได้ดี
ไปทัพเมืองตานี	สิบปีพ่อมา...เฮ้อ...เหอ...เล่า

คำศัพท์

ตานี = บิดตานี เดิมเรียกว่าเมืองตานี คำว่า ตานีเป็นเสียงเพี้ยนมาจาก คำว่า "ธานี"
ซึ่งแปลว่า "น้ำ" เมืองตานีก็คือ เมืองน้ำ จากลักษณะที่ตั้งเมืองจะเห็นว่าอยู่ใกล้ปากน้ำ

เพลงบทนี้เป็นที่รู้จักในอำเภอ โนด จังหวัดสงขลา และอำเภอใกล้เคียง เป็นเหตุการณ์ การสู้
รบมาแต่โบราณ คือ หัวเมืองทางมลายู ซึ่งถูกข่มมาต่อต้านอำนาจรัฐไทยมาโดยตลอด ฝ่ายไทยถือว่า

หัวเมืองเหล่านี้ เป็นกบฏ ซึ่งรัฐได้เกณฑ์ไพร่พลจากเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองสงขลา อันเป็นหัวเมือง (จังหวัด) ของประเทศไทยที่ใกล้ชายแดนมากที่สุดให้เข้าร่วมปราบปราม เหตุการณ์ในบทเพลงนี้ สะท้อนให้ทราบถึงเหตุการณ์ ครั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช รัชกาลที่ ๑ ถึง รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กบฏเมืองตานีมาตีเมืองสงขลา 3 ครั้งและไทยได้เข้าปราบปราม โดยติดตามเข้าปราบถึงเมืองตานี ในการที่ทัพหลวงจากทางกรุงเทพฯมาช่วย ครึ่งนี้เองที่คงมาเกณฑ์ไพร่พลจากจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้ไปช่วยในการปราบกบฏด้วยเช่นทุกครั้ง เมืองตานี ยกมาตีเมืองสงขลา 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 สมัยรัชกาลที่ ๑ ราว พ.ศ. 2332 หลังจากที่พระยาขลาโหมตีได้เมืองปัตตานีเป็นเมืองขึ้นได้สำเร็จแล้ว ได้แต่งตั้งชาวปัตตานี มีนามว่า เต็งกูลีมีดิน เป็นผู้ครองเมืองภายใต้การดูแลของกรุงเทพฯ และ เมืองนครศรีธรรมราช แต่ เต็งกูลีมีดิน มีความคิดขัดแย้งต้องการกู้อิสรภาพกลับมา จึงส่งราชทูตนำสารไปให้พระเจ้าแผ่นดินเมืองอาณาม หรือ เวียดนาม อันมีพระนามว่า พระเจ้าเซียงฮือ แสวงการของเต็งกูลีมีดิน เป็นการขอความร่วมมือเพื่อโจมตีราชอาณาจักรสยาม โดยกองทัพปัตตานีจะโจมตีทางใต้ ส่วนกองทัพอาณามโจมตีทางตอนเหนือ ซึ่งพระเจ้าเซียงฮือ ผู้นี้ได้เคยมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในรัชกาลที่ ๑ จึงทำการส่งสารต่อไปยังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพิโรธ และทรงรับสั่งให้พระยาขลาโหมยกกองทัพมาจับกุม เต็งกูลีมีดิน ทันที แต่ขณะนั้นเต็งกูลีมีดิน ได้ยกทัพปัตตานีไปตี เมืองเทพา และ เมืองจะนะ จนกระทั่งไปถึงเมืองสงขลา ซึ่งได้ประจันกับทัพเมืองสงขลาที่ตั้งล้อมอยู่ที่เขาลูกช้าง และสู้รบอยู่หลายวัน เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชส่งแม่ทัพเมืองนครฯ นำทัพมาช่วยเมืองสงขลา ขณะที่ เต็งกูลีมีดิน โจมตีสงขลาอย่างหนัก เป็นเหตุให้ทัพเมืองสงขลาไม่สามารถต้านทานได้ เข้าเมืองสงขลา และ เข้าเมืองนครฯ หลบหนีไปเมืองพัทลุง ทัพปัตตานีได้ยกทัพตามมาที่พัทลุง เมื่อพระยาขลาโหมนำทัพถึงเมืองปักษ์ใต้ จึงได้เข้าร่วมกับเจ้าเมืองสงขลาและเจ้าเมืองนครเข้าโจมตีเมืองปัตตานี และได้รับชัยชนะ จากนั้นได้กวาดต้อนชาวเมืองปัตตานีกลับมาเป็นทาสเชลย ณ กรุงเทพฯ

ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2373 ควนกูเคน บุตรเจ้าพระยาไทรบุรี ซึ่งต่อต้านไทย แล้วหนีไปอยู่เกาะปีนังกับ ปะแวงริน ซึ่งเป็นพระยาไทรบุรี ได้ลอบชักชวนพวกแขกมลายูในเมืองไทรบุรี ปัตตานี ยะหริ่ง ยะลา ให้เป็นกบฏ แล้วยกมาตีเมืองสงขลา ตั้งค่ายที่เขารูปช้าง และ บางคาน กองทัพสงขลาสามารถออกสู้ต้านทานไว้ได้ จนวันเดือน 5 ขึ้นค่ำหนึ่ง พ.ศ. 2374 (ภิกขุ โฉม จิตธรรม : 2521) เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ยกทัพหลวงมาจากกรุงเทพฯช่วยปราบลงได้ และได้ไปจัดระเบียบเมืองตานี หนองจิก ยะลา รามัน เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์เดียวกับ ขบถแขก 7 หัวเมืองที่ได้เคยกล่าวอ้างไว้ ในเพลงก่อนหน้านี้นี้ กาลครั้งนี้ได้สถาปนาพระเจดีย์ไว้บนยอดเขานกร้า หรือ

คำนคร่า ซึ่งได้แก่ นครัม นั้นเอง ที่ชาวบ้านเรียกว่า เจดีย์สองพี่น้องในปัจจุบัน อยู่บริเวณกลางเมืองสงขลา จากนั้นจึงยกทัพกลับกรุงเทพฯ

ครั้งที่ 3 เกิดใน พ.ศ. 2381 แผ่นดิน สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ผนวกราชอาณาจักรมลายูหลายเมืองให้ต่อต้านทางไทยอีกครั้ง ได้ยกทัพมาเผาเมืองจะนะ แล้วจึงยกทัพมาประชิดเมืองสงขลา พระยาวิเชียรคีรี ระดมไพร่พลเช่นเคย มีทั้งชาวไทยและชาวจีน เพื่อช่วยป้องกันเมืองสงขลา พวกมลายูตีไม่ได้แต่ยังคงตั้งมั่นอยู่ พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต บุญนาค) คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ยกกองทัพมาจากกรุงเทพฯ และเข้าร่วมกับกองทัพนครศรีธรรมราชศึกกองทัพมลายูแตกพ่ายไป พระยาศรีพิพัฒน์ จักรราชการอยู่ที่เมืองสงขลา เป็นเวลา 2 ปี พร้อมกับได้สถาปนาพระเจดีย์ คู่กับองค์ก่อน ที่พระยาพระคลังได้สถาปนาไว้ จึงเรียกว่า เจดีย์สองพี่น้อง

ในการทัพทั้ง 3 ครั้ง เมืองสงขลา และเมืองนครศรีธรรมราชเกณฑ์ไพร่เป็นจำนวนมากเพื่อปราบปรามบรรดาหัวเมืองมลายู ทางใต้ที่ไม่ยอมอยู่ใต้อาณาของไทยต่อไป ซึ่งมี เมืองตานีเป็นเหตุทุกครั้ง ทางฝ่ายต่อต้านมักจะยกทัพมาประชิดเมืองสงขลา ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของไทยที่ใกล้กับหัวเมืองมลายู ซึ่งทุกครั้งเมื่อปราบพวกมลายูที่ต่อต้านสำเร็จลงได้ ฝ่ายไทยจะยกทัพติดตามไปยังเมืองตานี เพื่อจักราชการการปกครองใหม่เสียทุกครั้ง

การเกณฑ์ไพร่ชายฉกรรจ์เข้าร่วมทัพนั้น ในจำนวนไพร่ทั้งหมดอาจจะมีพ่อของ บรวิวาร ไพร่กล่าวคือ เด็กชาย หรือ เด็กหญิง ถูกเกณฑ์ไปทัพทุกๆ ครั้ง จนแทบไม่มีผู้ชายในหมู่บ้านเลข คงเหลือแต่ ผู้หญิง เด็กและคนชรา ความหมายในเพลงนี้ได้สะท้อนถึงเหตุการณ์ ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ด้วยการรอกอยชายคนรักที่เดินทางไปทัพ ซึ่งแต่ละครั้งถูกเกณฑ์เป็นเวลานาน ด้วยฐานะไพร่ของสังคม

4. เพลง นาหว่า

เพลง นาหว่า

ฮา..เฮ้อ..นาหว่า เหน	นาหว่าหลัง ไทร ไม่ใช่แค่
ไกลพ่อไกลทั้งแม่	ไกลญาติวงศ์และพงศา
กลับชาติไปเกิดควนธานี	ก็ปีเล่าเหวยได้กลับมา
ไกลญาติวงศ์และพงศา	ยากนักพ่อทูล เฮ้อ..เหอ..หว่า

คำศัพท์

แค่ = ไกล
ไม่ใช่แค่ = ไม่ใช่ไกล

ความในเพลงนี้ เป็นเหตุการณ์ในทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยทางภาคใต้ คือ นาทวี หรือ นาทอง เมื่อถึงเวลาทำนา กรมการเมืองจะเกณฑ์ราษฎรไปทำนาเป็นประจำทุกๆ ปี เมื่อครั้งที่ พม่ายกทัพมาตีเมืองไทยทางภาคใต้ ราว พ.ศ. 2328 สมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งได้ล้อมเมืองถลางไว้ทั่วเทพกษัตริย์ ท้าวศรีสุนทร ได้รวบรวมราษฎรต่อสู้ข้าศึก และสามารถป้องกันเมืองไว้ได้ ครั้งนั้นเมืองถลางตั้งอยู่ที่ถลันตัน และสมัยนั้นถลันตันเป็นเมืองท่าที่ใหญ่มาก เจ้าเมืองจึงได้ทราบข่าวว่าพม่าข้าศึกมาล้อมเมืองถลางไว้ ได้เกิดการวิตก (พงศาวดารเมืองถลาง : 2470) จึงรีบย้ายเมืองจากถลันตันมาตั้งอยู่ที่ ควนธานี ภายนี้ราษฎรถูกเกณฑ์ทำงานหนักยิ่งขึ้น เพราะต้องทำนาสะสมเสบียงอาหารไว้รับสถานการณ์ และจำเป็นต้องสร้างเมืองใหม่ที่ควนธานี ดังนั้นในบทเพลงนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าไพร่ในที่นี่คือไพร่สมคือถูกเกณฑ์ไปทำงาน ที่เมืองควนธานี ซึ่งไม่รู้ว่ามีอีกนานเพียงใดจะมีโอกาสกลับมา ภายใต้อำนาจเจ้านาย

5. เพลง นางแม่

เพลง นางแม่

ฮา..เฮ้อ..ครีอนางแม่ เหน	แม่ขอดวงสักบาท
เอาไปซื้อเรือมาด	ไปแข่งกับเรือถลันตัน
เรือใหญ่มีอยู่ห้าร้อย	เรื่อน้อยมีอยู่คั้งห้าพัน
ไปแข่งกับเรือถลันตัน	รบกันช่องเลใหญ่เฮ้อ..เฮอ.

คำศัพท์

ดวง	=	สดางค์
ถลันตัน	=	ถลันตัน

คำว่า “แข่ง” ในที่นี่ไม่ได้หมายถึงการแข่งเรือ แต่หมายถึง การรบ ตามความในบทสุดท้าย จากการศึกษาประวัติศาสตร์ทางภาคใต้ พบว่าตามหัวเมืองแขกทั้งหลายอันมี ปัตตานี ไทรบุรี ถลันตัน ตรังกานู ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมืองเหล่านี้ล้วนเป็นเมืองขึ้นของไทยทั้งสิ้น แต่ไม่ยอมรับอำนาจด้วยความเต็มใจ จึงมักจะเกิดการแข็งเมืองต่อต้านมาโดยตลอด ซึ่งทาง ไทยจะส่งกำลังที่ได้จากการเกณฑ์ไพร่หัวเมือง อันได้แก่ เมืองสงขลา เมืองนครฯ เสียส่วนใหญ่ เพื่อลงไปปราบทุกครั้ง ซึ่งมักได้รับชัยชนะเสมอ ด้วยกองกำลังที่แข็งแกร่ง พร้อมทั้งกำลังไพร่พลที่มากกว่า ตามเนื้อเพลงได้กล่าวถึง เรือรบ ทั้งเรือใหญ่ ที่มีอยู่ห้าร้อย เรือเล็กที่มีห้าพัน หมายถึง เรือของพวกแขก ที่ยกมารบกับหัวเมืองทางใต้

6. เพลง เมืองนคร

เพลง เมืองนคร

ไปเมืองนครเหอ	ไปซื้อผ้าลายทองสลับ
ซื้อมาทั้งพับ	สลับทองห่างห่าง
หีบนุ่งหีบห่ม	ให้สมขุนนาง
สลับทองห่างห่าง	ทุกหมู่ขุนนางนุ่งเอย

เพลงนี้ได้กล่าวถึง ของดีที่ลือชื่อ ของนครศรีธรรมราช คือ ผ้าลายทอง และผ้าชนิดนี้ ใช้ได้เฉพาะ ขุนนางเท่านั้น เพลงนี้บรรยายถึงความงามของผ้า และจบลงด้วยนัยของอำนาจ ซึ่งเมื่อนำเพลงนี้มาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี สามารถนำไปสู่ภาพในอดีตของ นครศรีธรรมราช ที่มีฝีมือ ด้านการทอผ้ายกทอง ซึ่งจัดว่าเป็นผ้าที่ใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการสู่ราชสำนักตลอดมาตั้งแต่ สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ (หอแสดงผ้าไทยพื้นบ้าน :2548:307) โดยระบุว่า “เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช นุ่งผ้ายกทองที่มีลายพิเศษและยกดอกเต็มทั้งผืน ส่วนบรรดาขุนนางนั้นก็ใช้ผ้าทองลายห่างๆ ได้ตามตำแหน่งฐานะ” เนื่องจากเป็นผ้า ที่มีราคาสูงมาก และประชาชนเองยังไม่มีโอกาสได้นุ่งห่ม ผ้ายกทองทั้งผืนจึงกลายเป็นผ้าที่บอกถึงตำแหน่งและฐานะของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและข้าราชการไปด้วยโดยปริยาย

ด้วยเหตุนี้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในอดีตจึงให้ความสนใจและให้การอุปการะช่างทอผ้ามาก จนเกิดความขัดแย้งกับเจ้าเมืองอื่นในความปกครอง โดยปรากฏว่าในสมัยกรุงธนบุรี เมืองนครศรีธรรมราช ยังคงเป็นหัวเมืองเอก (ปรามินทร์ เกรือทอง : 2548) ในภาคใต้ของไทย และมีเมืองต่างๆ อยู่ภายใต้การปกครองเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) (วิเชียร ณ. นคร และคนอื่นๆ : 2521) ขาดแคลนช่างทอผ้าที่มีฝีมือ ซึ่งอาจจะมีผลทำให้การทอผ้าเพื่อส่งผ้ายกทองเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่ ราชสำนักกรุงธนบุรีไม่เป็นไปตามเวลาที่กำหนดไว้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงเกณฑ์ช่างทอผ้าฝีมือดีจากเมืองต่างๆ ที่อยู่ในการปกครองขณะนั้น รวมทั้ง เมืองสงขลา ไปทอผ้าที่เมืองนครฯ ด้วย เหล่าบรรดาผู้ที่ถูกเกณฑ์ไปทอผ้าในครั้งนั้นมีบุตรสาวของกรมการเมืองสงขลาและบุตรสาวของประชาชนสงขลาถูกเกณฑ์ไปเป็นจำนวนหลายคน ส่งผลให้เมืองสงขลาขาดช่างทอฝีมือดีไปมากมาย จนเป็นเหตุให้หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ เจ้าเมืองสงขลาซึ่งไม่พอใจเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ในเรื่องการเก็บอากรและภาษีอยู่ก่อนแล้ว จึงได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่องที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ใช้อำนาจเกินกว่าเหตุกับเมืองสงขลา และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตไม่ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชต่อไป สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงโปรดให้มีท้องตราไปยังเมืองนครฯ แจ้งให้ทราบว่าได้โปรดให้ย้ายเมืองสงขลาไปขึ้นอยู่กับการปกครองของเมืองหลวงกรุงธนบุรีโดยตรงต่อไป

จากการที่ผ้าทอของเมืองนครฯ ได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าพระยานครฯ จึงรุ่งเรืองมาก ดังปรากฏใน พ.ศ. 2354 เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) ได้ยกทัพไปปราบกบฏเมืองไทรบุรี เมื่อชนะแล้วได้กวาดครัวชาวไทรบุรี พาไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในเมืองนครฯ บรรดาชาวไทรบุรีเหล่านั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ได้คัดเลือกเอาช่างฝีมือเกือบทุกแขนง โดยเฉพาะ ช่างทอผ้าไทรบุรี ซึ่งได้รับการฝึกหัดจากชาวอินเดีย ด้วยเหตุนี้ การช่างฝีมือทุกแขนงที่ผลิตงานออกมาแก่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ได้สร้างผลงานอันเลื่องชื่อเจริญรุ่งมาโดยลำดับ

ซึ่งได้สะท้อนออกมาในเพลงกล่อมเด็ก ของเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีเนื้อร้องอันแฝงไปด้วยเรื่องราวต่างๆ ของเหตุการณ์ในอดีตบางส่วน ทางภาคใต้ ที่บอกถึงสัญลักษณ์แห่งอำนาจทางการเมืองอย่างเห็นชัด อันทรงอิทธิพลต่อประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองขณะนั้น โดยพื้นฐานเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งเป็นนามธรรม แต่เมื่อนำมาศึกษาค้นคว้ากับสิ่งที่เกิดขึ้นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านที่เป็นส่วนเล็กๆ ของสังคม กลับปรากฏเป็นรูปธรรม จากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่จริง มีความรู้สึกและอารมณ์ เช่น การบังคับ , การพยายามที่จะต่อสู้ งานฝีมือที่ลือชื่อ และการสร้างความเจริญ เป็นต้น

เหตุการณ์ดังกล่าว จากการกระทำของ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เห็นได้ชัดว่าแรงงานส่วนใหญ่ที่ได้จากเมืองไทรบุรีนั้น ตกอยู่ในสถานะ ทาสเชลย ขณะเดียวกันแรงงานที่เกณฑ์จากสงขลา เป็นแรงงานที่ได้จากผู้หญิง ซึ่งไม่จัดอยู่ในลักษณะไพร่ ที่สำคัญผู้หญิงบางคนที่ถูกเกณฑ์ไปมีฐานะเป็นลูกสาว กรมการเมืองสงขลา ซึ่งดูจะมีระดับดีกว่าบรรดาลูกสาวชาวบ้าน เหตุการณ์นี้ถือว่าเป็นสาเหตุที่ เมืองสงขลา ไม่ยอมขึ้นกับเมืองนครฯ นั้น แต่ด้วยความดีความชอบที่การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อเครื่องราชบรรณาการ จึงขุดแต่เพียง ทรงกรุณา โปรดเกล้าฯ ประทานให้เมืองสงขลา ขึ้นกับกรุงธนบุรี ตามความต้องการของเจ้าเมืองสงขลา

7. เพลง แม่ไก่

เพลง แม่ไก่

ฮา..เฮ้อ..แม่ไก่ เเห	แม่ไก่หางหล่น
ข้าหลวงออกมาว่าน	ชันชิ่งกันจับเด็ก
จับเอาโหมสาวสาว	บาวบาวไว้ทำหาคเล็ก
ชันชิ่งกันจับเด็ก	จับสิ้นทั้งเมือง เฮ้อ..เหอ..นี่

คำศัพท์		
หางสั้น	=	หางสั้น
โหม	=	หมู่, พวก
บาว	=	ผู้ชายหนุ่มๆ
หาดเล็ก	=	มหาดเล็ก
ข้าหลวง	=	ข้าราชการไทยในอดีต
ชั้นซี	=	สัญญา, รู้กันตามที่ตกลงไว้

บทเพลงนี้เนื้อหาสอดคล้องกับเพลงเมืองนคร ที่มีเนื้อหาบอกเล่าเหตุการณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช จากเรื่องราวของ ฝ้ายลายทอง ซึ่งถือเป็นเครื่องราชบรรณาการตั้งแต่ครั้งอยุธยาเป็นราชธานี และมาเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลให้เมืองสงขลาขอขึ้นตรงกับศูนย์กลางอำนาจ คือ กรุงเทพมหานคร เนื้อหาของเพลงนี้กล่าวถึง ข้าหลวง ที่ออกมาปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่ง เนื่องจาก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง คอนตันรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานของรัฐออกไปสักเลกพลรบ อีกนัยคือการออกไปเกณฑ์ไพร่หัวเมือง โดยการสักเลก ไร่ที่ตัวของไพร่ เพื่อบ่งบอกว่าอยู่ประเภทไหน ไพร่สม ไพร่หลวง ไพร่หลวงช่วย และอยู่ได้อำนาจเจ้านายคนใด เป็นต้น นอกจากนี้มีการส่งข้าหลวงออกไปเพื่อทำทะเบียนนา ที่ดิน ตามหัวเมืองต่างๆ ซึ่งข้าหลวงมักจะก่อความวุ่นวายกับไพร่และครอบครัวทุกครั้ง จนมีคำพังเพยของสงขลา เกิดขึ้นว่า “แขกไพร่ ไทยนคร จีนบ้านคอน ข้าหลวงบางกอกไว้ใจไม่ได้ เชื่อถือไม่ได้” เป็นการสะท้อนถึงการถูกกดขี่จากอำนาจรัฐ แขกไพร่ หมายถึง แขกเมืองไทรบุรี ไทยนคร หมายถึง เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนจีนบ้านคอน ยังไม่ได้ทำการศึกษา และข้าหลวงบางกอก คงเป็นดังเนื้อหาของเพลง ตามบทเพลงนี้ที่ได้สอดคล้องกับเพลงนครนั้น ด้วยเหตุว่า การออกไปเกณฑ์ไพร่ในครั้งนี้เป็นคราวเดียวกับที่เจ้าเมืองนครฯ ให้ออกไปเกณฑ์ผู้คน โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นช่างทอหูกของเมืองสงขลาถูกกวาดต้อนไปเมืองนครฯ ในตอนนั้นเมืองสงขลาขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ และพวกผู้ชายถูกนำไปเป็นมหาดเล็ก

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2320 (วิเชียรคีรี : 2516) หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลา เกิดพิศอกใจกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) ในเรื่องที่เจ้าเมืองนครฯ มีหนังสือให้กรมการออกเก็บเอาผู้หญิงช่างทอโหม (หูก) บุตรสาวกรมการ บุตรสาวราษฎร เมืองสงขลา นำไปยังเมืองนครฯ จำนวนมาก ด้วยเหตุนี้เจ้าเมืองสงขลาจึงได้กราบทูลให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบ และได้มีคำสั่งโปรดเกล้าฯ ให้มีตราออกไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช ให้ยกเมืองสงขลาขึ้นต่อกรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

4.3.2 การวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจ

1. เพลงการระแคะ

เพลง การระแคะ

เจ้าการระแคะเอ๋ย	เจ้าข้ามีมาเทศจะไปท่ายวัง
ชักกริชออกแกว่ง	จะไปแทงฝรั่ง
เมียห้ามไม่ฟัง	เจ้าการระแคะเอ๋ย

ด้วยบทเพลงนี้ มีคำว่า ฝรั่ง ปรากฏอยู่ จากเนื้อเพลงเป็นการแสดงออกถึงความขัดแย้งกับฝรั่งหรือชาวต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่าง ไทย กับ ฝรั่งต่างชาติ จึงมีการสันนิษฐานว่าคงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตอนปลายของสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องจากเป็นช่วงที่มีฝรั่งจากตะวันตก เช่น ฝรั่งเสล โปรตุเกส ฮอลันดา ฯลฯ เข้ามาค้าขายและเจริญสัมพันธไมตรี (มองพันธ์ มณีรัตน์ : 2529) อย่างไรก็ตามการศึกษาเหตุการณ์ตามบทเพลงนี้ น่าจะมีโอกาสเกิดขึ้นในสมัยอื่นได้ เพราะการเข้ามาทำการค้าของฝรั่งนั้นมีด้วยกันหลายยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองในสมัยพระนารายณ์

เหตุการณ์ ความขัดแย้งระหว่างไทย - ฝรั่งต่างชาติ สมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถือได้ว่ากรุงศรีอยุธยารุ่งเรืองถึงขีดสุด ทรงติดต่อสัมพันธกับชาวต่างประเทศ ซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งกับฝรั่งต่างชาติ เกิดขึ้น ราว พ.ศ. 2209 (นิตี เอียวศรีวงศ์ : 2537) ครั้งนั้นชาวฮอลันดาได้กีดกันการเดินเรือค้าขายของไทย ครั้งหนึ่งถึงกับส่งเรือรบมาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา ชูจะระคมยิงไทย จนไทยต้องผ่อนผันยอมทำสัญญายกประ โยชน์การค้าให้ตามที่ต้องการ แต่เพื่อป้องกันมิให้ฮอลันดาข่มเหงไทยอีก สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงสร้างเมืองลพบุรีไว้เป็นเมืองหลวงสำรอง อยู่เหนือขึ้นไปจากกรุงศรีอยุธยา และเตรียม สร้างป้อมปราการไว้คอยต่อต้านข้าศึก แต่อีกนัยหนึ่งคือการป้องกันการรัฐประหารจากเหล่าขุนนาง (นิตี เอียวศรีวงศ์ : 2537) เป็นเหตุให้บาทหลวงฝรั่งเศสที่มีความรู้ทางการช่าง และต้องการเผยแผ่คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ได้เข้ามาอาสาสมัครรับใช้ราชการจัดกิจการเหล่านี้ ข้าราชการฝรั่งที่ทำราชการมีความดีความชอบ ในการปรับปรุงขยายการค้าของไทยขณะนั้นคือ เจ้าพระยาวิไชยนทร์ ซึ่งกำลังมีข้อข้องใจเกี่ยวกับบริษัทการค้าของอังกฤษที่เคยคบหาสมาคมกันมาก่อน เจ้าพระยาวิไชยนทร์ จึงดำเนินการเป็นคนกลาง สนับสนุนทางไมตรีระหว่างสมเด็จพระนารายณ์กับทางราชการฝรั่งเศส ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งราชวงศ์บูร์บงฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์กำลังมีพระทัยระแวง

เกรงฮอลันดาจะมาข้ายี่ และได้ทรงทราบถึงพระเชษฐาภาพของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในยุโรปมาแล้ว จึงเต็มพระทัยเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ไว้ เพื่อให้ฮอลันดาเกรงขาม ด้วยเหตุนี้ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ จึงได้มีการส่งทูตฝรั่งเศสไปสู่พระราชสำนักฝรั่งเศส และต้อนรับ คณะทูตฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการใหญ่ถึงสองครั้ง และทรงมอบเมืองบางกอก (ขจร สุขพานิช : 2530) ให้ฝรั่งเศสอย่าง “ตลอดกาล” โดยในรัชกาลต่อมา คือ สมเด็จพระเพทราชา ทรงดำเนินการแก้ไข และนำเมืองบางกอกกลับมาเป็นของไทยจนเป็นกรุงเทพมหานครในทุกวันนี้

แท้จริงแล้ว เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเพียงหลักฐานเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อศึกษาถึงเหตุการณ์ทางการเมืองสมัยพระนารายณ์ พบว่า ความขัดแย้งระหว่าง กรุงศรีอยุธยา กับ ฝรั่งเศส มีร่องรอยมา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททอง พระบิดาของพระนารายณ์ เนื่องจากการรัฐประหารพระเจ้าทรงธรรม จำเป็นต้องสร้างกองกำลังต่างชาติเพื่อขึ้นตรงต่อกษัตริย์โดยตรง ไม่ผ่านระบบเกณฑ์ไพร่ที่ขึ้นต่อมูลนาย และขาดความชำนาญการทางการสู้รบ ในขณะที่นั้น ชาวต่างชาติที่ได้รับความเชื่อใจให้ ถวายงานและได้แต่งตั้งในตำแหน่งสำคัญ ได้แก่ ชนชาติญี่ปุ่น คือ ยามาตา การสร้างแรงสนับสนุน จากต่างชาตินี้ เพื่อวิครองกำลังของขุนนาง ด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นธรรมดาที่อำนาจ มิได้อยู่ที่พระเจ้าแผ่นดินอย่างแท้จริง ดังนั้น อยุธยา จึงมีการเปลี่ยนผ่านอำนาจพระเจ้าแผ่นดินมา ยาวนาน จนมีการกล่าวว่า “เกิดเป็นกษัตริย์แผ่นดินอยุธยา มีสักกี่คนที่สิ้นชีพด้วยดี” [คำกล่าวของเจ้า แยก เจ้ามั่งคุด และเจ้าพัน ก่อนถูกสำเร็จโทษ เนื่องจากมีการส่งสุมกำลังแข็งข้อต่อพระเจ้าอู่ทองพร ในสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่เจ้าแยกนั้นรอดมาได้] (คำให้การชาวกรุงเก่า:2515) ฉะนั้นในรัชกาลนั้น พระเจ้าปราสาททองเอง เคยมีฐานะเป็นขุนนางระดับสูงในตำแหน่งออกญาภุจนาท และทำรัฐประหารชิง ราชสมบัติจากพระเจ้าทรงธรรม

พระนารายณ์ เป็นบุตรของพระเจ้าปราสาททอง ที่ทรงเสกสมรสกับพระราชธิดาของพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งได้ทรงดำเนินพระราชโบาย เหมือนพระราชบิดา และทรงไว้ว่างพระราชหฤทัย มอบหมายตำแหน่งทางราชการให้กลาสิเรือชาวฝรั่งเศส ฟอนคอด หรือที่รู้จักกันในนาม “วิชเอนทร์” ที่ได้รับตำแหน่ง พระยาจักรี ในตอนนั้น ชาวต่างชาติหลายชาติเช่น แยกมัวร์ อิหร่าน ปิตดาเวีย โปรตุเกส และฝรั่งเศส ได้รับตำแหน่งสำคัญในทางการเมือง เช่น เป็นทหารรักษาพระองค์ ผูกขาด การค้าขาย เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อขุนนาง และพระราชวงศ์ อย่างมาก แม้จะเป็นพระราชโบายของพระนารายณ์ ที่ประสงค์จะคานอำนาจขุนนาง แต่การมอบอำนาจและ ตำแหน่งสำคัญแก่ชาวต่างชาติก็ถือเป็นภัยต่อราชบัลลังก์เช่นกัน อำนาจของ วิชเอนทร์ สร้างความ เดือดร้อนมายังประชาชนที่ต้องถูกเรียกเก็บภาษีระหว่างเดินทางโดยเรือ และการกระทำที่ละเมิดคน ไทยต่างๆ จนเกิด การชกต่อยกันระหว่าง วิชเอนทร์ และ ลูกชาย ของพระเพทราชา ความขัดแย้งทวี

ความรุนแรงมากขึ้นจากการกระทำของวิชเอนทร์ จนเกิดการปลุกระดมชาวนาให้ลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อต้าน เป็นผลให้พระเพทราชากระทำรัฐประหารพระนารายณ์ได้สำเร็จ และฆ่าวิชเอนทร์ในที่สุด

จากการศึกษาเรื่องความขัดแย้งระหว่าง ไทย กับ ฝรั่งเศสต่างชาติ โดยนำมาอธิบายเพื่อสอดคล้องกับ บทเพลง เจ้ากระเณด โดยเนื้อเรื่องมีคำว่า ฝรั่งเศส ปรากฏอยู่ ด้วยการค้นคว้าพบว่า การติดต่อกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะกับชาวยุโรป หรือที่คนไทยนิยมเรียกว่า ฝรั่งเศส ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ ฝรั่งเศสแรกที่เข้ามาค้าขายกับสยาม คือ โปรตุเกส ต่อมาจึงเริ่มมี ชาวดัช หรือ ฮอลันดา , อังกฤษ และฝรั่งเศส เข้ามาทำการค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา ชาวยุโรปเหล่านี้ล้วนเป็นประเทศที่อยู่ในช่วงล่าอาณานิคมทั้งสิ้น ซึ่งมักจะแย่งชิงผลประโยชน์ทางการค้าด้วยตนเอง เช่น กรณีที่ เกิดความขัดแย้งระหว่าง ฮอลันดา กับ สเปน ในสมัย พระเจ้าทรงธรรม ที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ ซึ่งมีกรรมการบริษัทฮอลันดาเขียนจากกรุงเฮก วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2170 โดยกราบทูลพระเจ้าทรงธรรมว่า “ขอบพระคุณในการที่ไทยช่วยเหลือเรือฮอลันดา ลำหนึ่งชื่อ Seelandt ให้พ้นมือพวกสเปน” ความในจดหมายนั้น ทำให้เข้าใจว่าเรือสเปนได้จับผิดเรือฮอลันดา ชื่อ Seelandt แล้วพาแล่นเข้ามาในน่านน้ำสยาม พระเจ้าทรงธรรมจึงทรงรับสั่งให้ทหารไปแย่งเรือลำนั้นจากสเปน ซึ่งตอนท้ายในจดหมาย ได้อวยพรให้ไทยมีชัยชนะแก่เขมร (ประยูร ธวัชรวิทย์ : 2505)

จากกรณีดังกล่าว ทำให้พิจารณาได้ว่าการค้าขายในอดีตเป็นแบบผูกขาด พระราชาแต่ละประเทศจะทำการค้าขาย โดยผ่านเจ้าพนักงานเข้ามาติดต่อ ประสานงาน ได้แก่ บริษัท อีส อินเดีย คอมพานี (East India Company) การแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าขาย บางครั้งมีภัยแห่งอำนาจแฝงอยู่ ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งระหว่าง ไทย กับ ฝรั่งเศส ขึ้น เมื่อย้อนกลับมาในบทหนึ่ง ที่กล่าวว่า “ซักกรีซออกแกว่ง จะไปแทงฝรั่งเศส” ซึ่งแสดงถึงความขัดแย้งที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ที่วัดสุวรรณาราม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ เป็นลักษณะภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่พระหัตถ์ข้างหนึ่งจุ่มลงในน้ำที่มีพญามาร และเหล่าเสนามาร แต่ภาพของบรรดาพญามารนี้ กลับเป็นภาพฝรั่งเศสต่างชาติ สืบเนื่องจากการแต่งกาย หมวกที่สวมใส่ บ่งบอกว่า เหล่ามารทั้งหลายที่ผู้วาดแสดงเจตนาหมายถึง คือ พวกฝรั่งเศสต่างชาติที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทั้งทางการค้าและทางอำนาจ นั่นเอง

2. เพลง นกแอ่น

เพลง นกแอ่น

ฮา..เฮ้อ..นกแอ่น เหน	ชื่อนางนกแอ่น
บินได้สูงบินแสน	ทำรังเกาะสี่เกาะห้า
ตีแม่หมันให้ตาย	เอารังไปขายเป็นสินค้า
ทำรังเกาะสี่และเกาะห้า	สินค้านางนก.. เฮ้อ..เหอ..แอ่น

บทเพลงนี้กล่าวถึงสภาพทางเศรษฐกิจของภาคใต้ ในเมืองสงขลา ที่ได้กล่าวถึงเกาะสี่ เกาะห้า เป็นเกาะที่ตั้งอยู่ในทะเลสาบสงขลา เป็นที่ซึ่งนกนางแอ่นทำรังมาเป็นเวลานาน การเก็บอากรรังนกนี้สร้างรายได้อย่างมหาศาลให้กับไทย ขณะเดียวกันก็สร้างกำไรและฐานะทางสังคมให้กับนายอากรเช่นกัน ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนจะเป็นผู้ประมูลภาษีอากร ด้วยการออกสำรวจการทำมาหากินของชาวบ้านว่า การทำกินใดที่มีรายได้ดีพอเป็นช่องทางให้ขูดรีดได้บ้าง จากนั้นจะทำการทูลเกล้าถวายฎีกาเสนอให้เก็บภาษีนั้น และชาวจีนผู้นั้นจะขอเป็นเจ้าของเอง โดยขึ้นคอนการแข่งขันรับเหมาการผูกขาดภาษี หากมีผู้ใดที่เข้าร่วมการประมูลเสนอว่าสามารถแบ่งเงินผลประโยชน์จากการเก็บภาษี อากรได้ในจำนวนเงินสูงสุด ผู้นั้นจะได้ เป็นเจ้าภาษีนายอากร

ลักษณะของเจ้าภาษีและนายอากร

เจ้าภาษี คือ ผู้ที่เก็บเงินจากราษฎร ไม่ว่าจะเป็นภาษีประเภทใด

นายอากร คือ ผู้ที่ทำการผูกขาด หรือ การได้รับสัมปทาน เช่น ผูกขาดทำรังนก เป็นต้น

ผู้ที่เป็นนายอากรรังนกที่เกาะสี่เกาะห้าครั้งแรก คือ จีนเหยี่ยง แซ่เฮา มีบุตร 5 คน ภายหลังกัทั้ง 5 คนนี้ได้รับราชการในตำแหน่งที่ดี และบางคนเป็นถึงเจ้าเมืองสงขลา มีชื่อดังนี้

1. ชื่อบุญหุ่ย
2. ชื่อบุญเฮี้ยว
3. ชื่อบุญจิ้น
4. ชื่อเถียงเส็ง
5. ชื่อยกเส็ง

โดยเริ่มจาก เมื่อครั้งที่พระเจ้าตากสินมหาราช ยกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชสำเร็จแล้ว จึงยกทัพเลยมาคั้งอยู่ที่ เมืองสงขลา ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่หลวงวิเถียน ได้หลบหนีพระเจ้าตากสินไปพร้อมกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าตากสินจึง โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ นายโยม เป็นพระสงขลา ขึ้นกับเมืองนครฯ ตามเดิม (วิเชียรคีรี : 2516) ครั้งนี้เองที่ จีนเหยี่ยง ทำบัญชีทรัพย์สินรวมทั้งบุตรภรรยาข้าทาต ของคน พร้อมกับ ขาแดง 50 ทีบ ทูลเกล้าฯ ถวาย พระเจ้าตากสิน ทั้งหมด โดย นายเหยี่ยง ได้เสนอตัวขอทำอากรรังนกที่เกาะสี่ เกาะห้า และเสนอว่าจะถวายเงิน 50 ชั่ง พระเจ้าตากสินรับเพียงขาแดงเท่านั้น ทรัพย์สินทั้งหมดคืนให้แก่ นายเหยี่ยง จากนั้นจึง โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายเหยี่ยง เป็นหลวงอินทศิริสมบัติ จัดทำอากรรังนก และพระเจ้าตากสินได้นำบุตรคนที่ 3 ชื่อบุญจิ้น กลับไปเป็นมหาดเล็ก ที่กรุงธนบุรี

เมื่อ พ.ศ. 2316 สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงมีรับสั่งให้ข้าหลวงเป็นแม่กองออกมาสักเลขที่เมืองสงขลา ออกสักเลขอยู่ 2 ปี จึงเสร็จ ต่อมาใน พ.ศ. 2318 หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) เดินทางเข้ากรุงธนบุรีเพื่อนำเงินอากรรังนกและสิ่งของต่างๆ ถวายพระเจ้าตาก เป็นเหตุให้พระเจ้าตากทรงดำริว่า หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) มีความจงรักภักดีมาโดยตลอด จึงมีรับสั่ง โปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็น ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา พร้อมกลับเรียกตัว นายโสม พระสงขลาเดินทางกลับเข้ากรุงธนบุรี ขณะที่ได้ตั้งให้นายฉิม บุตร นายโสม เป็นขุนรองราชมนตรี มีหน้าที่คุมไพร่ช่วยศึกบุก พร้อมกับช่วยงานราชการ หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) ณ สงขลา

การทำอากรรังนกของ หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) ด้วยภายหลังเมื่อได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งผู้ว่าราชการ จึงมีอำนาจเกณฑ์ เลกไพร่ สำหรับใช้แรงงานทำรังนก การเก็บรังนก ต้องปีนขึ้นไปเก็บตามซอกผาที่สูงในถ้ำที่ทนทางแอนคายน้ำลายทำรัง การเก็บรังนกมีความเสี่ยงอย่างมากต่อการพลัดตก และถึงอันตรายแก่ชีวิต จากพงศาวดารเมืองสงขลาบันทึกว่า หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) คุมเลกไพร่ทำรังนก อยู่ 15 ปี จึงเสียชีวิต นำเสียดายที่ไม่ได้บันทึกว่ามีไพร่เสียชีวิตจากการเก็บรังนกกี่คน จากการศึกษาอำนาจทางเศรษฐกิจ จากกรณีของนายอากรรังนกนี้ พบว่าการกล่าวถึงเกาะสี่เกาะห้าเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเชิงเศรษฐกิจ ที่รัฐและชาวจีนแสวงหาประโยชน์ซึ่งกันและกัน การขอมอบทรัพย์สินเพื่อแสดงถึงการสวามิภักดิ์ คือ รางวัลที่ได้รับตามมาให้มีฐานะทางสังคม โดยการชুবเลี้ยงจากพระเจ้าแผ่นดิน เป็นข้าราชการตำแหน่งสูง เพื่อมีอำนาจควบคุมไพร่ในทางซูดริอันจะแสวงหากำไรส่วนเกินจากรังนก ส่งให้หลวงส่วนหนึ่งเจ้านายได้ส่วนหนึ่ง การให้ตำแหน่งหลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) เป็นนายอากร และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการ เพื่อเพิ่มอำนาจโดยชอบธรรมที่จะเกณฑ์แรงงานไพร่ ซึ่งเมื่อได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองสงขลาในภายหลังจำนวนไพร่ตามสักคินา จะเพิ่มขึ้นตาม สักคินา นั้น ๆ ด้วยระบบสักคินา ของไทยไม่ได้ถือเอาที่ดินเหมือนสักคินาทางยุโรป แต่ถือเอากำลังคนแทน ด้วยเหตุนี้ อำนาจทางเศรษฐกิจ การเก็บรังนก ของเมืองสงขลาจึงตกทอดลงมาสู่ หลวงสุวรรณศิริสมบัติ (บุญห่วย) บุตรของหลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) เพื่อรักษาอำนาจทางชนชั้นไว้ให้รัฐต่อไป

4.3.2 การวิเคราะห์เชิงสังคม

1. เพลง ดอกโพदान

เพลง ดอกโพदान

ฮา..เอ้อ..ครีอน้อง เหน	ครีอน้องดอก โพदान
แค่สงขลาไม่บาน	ไปบานที่เมืองเทศ
ได้ฟังเขาเล่ามา	ว่าเมืองไซยาเกิดเหตุ
ไปบานที่เมืองเทศ	เกิดเหตุดอกโพ..เอ้อ..เหอ..दान.

คำศัพท์

เทศ = แคมบอดีย

เรื่องนี้เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาเป็นเหตุการณ์ความเป็นมาระหว่าง เมืองไชยา กับ เมืองสงขลา แต่เดิมพระเจ้าเมืองสงขลา หรือ สุลต่าน สุไลมัน เป็นเจ้าเมืองสงขลา สมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่างปี พ.ศ. 2162 - 2211 ซึ่งได้สร้างเมืองสงขลาริมเขาแดง ได้รุ่งเรืองอยู่ระหว่างครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ความรุ่งเรืองของเมืองสงขลาขณะนี้ เกิดจากการขยายตัว ทางด้านการค้าของ ดัช อังกฤษ และ ฝรั่งเศส เข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ถนอม พูนวงศ์ : 2545) โดยเฉพาะบริเวณแหลมมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย หรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า "หมู่เกาะอินเดียตะวันตก" เรื่องราวของเมืองสงขลาในยุคนี้ ส่วนใหญ่มักปรากฏในเอกสารของช่างเหล่านั้น ขณะเดียวกันไม่พบเอกสารร่วมสมัยของฝ่ายไทย มีเฉพาะพงศาวดารเมืองสงขลา ซึ่งเขียนขึ้นตอนต้นศตวรรษที่ 25 เท่านั้น ที่กล่าวไว้อย่างย่อ

ดังนั้น สุลต่าน สุไลมัน ก่อนที่จะมาเป็นพระเจ้าเมืองสงขลา เป็นใครมาจากไหนมีชีวประวัติเป็นอย่างไร ไม่มีหลักฐานที่ปรากฏชัดเจน ในเอกสารของชาวตะวันตก เรียกชื่อพระเจ้าเมืองสงขลาแตกต่างกัน เป็นต้นว่า ดัช เรียกว่า "โมกุล" อังกฤษ เรียกว่า "คะโตะ โมกอลล์" ชาวเมืองสงขลารู้จักจากเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมาว่า "สุลต่าน สุไลมัน" หรือ "ตามรหุม" จากบันทึกของพ่อค้าฝรั่งเศส ที่เข้ามาติดต่อกับไทยในปี พ.ศ. 2270 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลังจากจากทางกรุงศรีอยุธยาทำลายเมืองสงขลาแล้ว 7 ปี บันทึกว่า พระเจ้าเมืองสงขลาเป็นแขกมลายู ถ้าตามความหมายของไทย คือพวกมาเลย์บริเวณปลายแหลมมลายู แต่ถ้าพิจารณาถึงหลักฐานร่วมสมัยจริงๆ คือบันทึกของพ่อค้า ดัช แล้ว กลับกล่าวถึงไพร่พลของพระเจ้าเมืองสงขลา ในสมัยนี้ว่า "มีกำขาล่าสัตว์จำนวนมากในการต่อสู้ คู่แข่งกับการใช้ปืน ทั้งปืนเล็กและปืนใหญ่" กลุ่มชนชาวมาเลย์ที่มีลักษณะเช่นนี้ มีแต่พวกบูกิสหรือที่ในพงศาวดารไทยเรียกว่า "พวกมังกะสัน" เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เจ้าเมืองสงขลาจะต้องเป็นแขกมลายูและนับถือศาสนาอิสลาม เข้ามาสร้างเมืองสงขลาอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2162 เป็นต้นมา โดยระยะแรกก็ตั้งแต่ พ.ศ. 2162 - 2185 ในระยะ 23 ปีนี้ พระเจ้าเมืองสงขลายังเป็น "ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม" อยู่ภายใต้การดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช และมีความใกล้ชิดเป็นพิเศษกับเจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ นายจอร์น จอร์แดน เคยรายงานไปสำนักงานใหญ่ของบริษัทอังกฤษ ที่เมืองกัลกัตตา ในปี 2162 ว่า "เราเห็นว่าจะไม่เป็นการผิดหวัง หากคิดสร้างคลังสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นที่สงขลา ซึ่งอยู่ทางเหนือของปัตตานี เป็นระยะทางประมาณ 24 ลีก อยู่ภายใต้การปกครองของ คะโตะ โมกอลล์ ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม ข้าพเจ้าคิดว่าเราอาจใช้สงขลาเป็นที่กระแหวหาสินค้าจากบริเวณใกล้เคียง เพื่อจัดส่งให้ห้างของเราที่กรุงสยาม โคชิน ไชน่า บอร์เนียว และญี่ปุ่น ได้เป็นอย่างดี" จึงถือได้ว่าการ

ก่อตั้งเมืองสงขลาครั้งนั้นได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของบริษัทอังกฤษ ซึ่งต้องแข่งขันกับสถานีของบริษัทดัตช์ที่ปัตตานี หลังจากอังกฤษถูกไล่ออกจากหมู่เกาะเครื่องเทศ (Moluccas) ในปี พ.ศ. 2175 เพราะปรากฏหลักฐานในระยะต่อมาว่า เมืองสงขลาได้ชักชวนพ่อค้าต่างชาติเข้าไปทำการค้าจนเกิดกิจการใหญ่โต ทำให้เจ้าหน้าที่บริษัทดัตช์ เริ่มกังวล จึงเดินทางไปยังนครศรีธรรมราช เพื่อเจรจาสงครามการค้าในเมืองสงขลา และกีดกันอังกฤษ แต่ทางฝ่ายนครฯ ได้ปฏิเสธอย่างแนบเนียน ดัตช์จึงขอร้องให้เปิดเมืองสงขลาเป็นท่าเสรี

ในระหว่าง พ.ศ. 2164 - 2185 สภาพแวดล้อมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะในกรุงศรีอยุธยา หรือปลายแหลมมลายูและหมู่เกาะ ล้วนเอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของเมืองสงขลาทั้งสิ้น อังกฤษและพ่อค้าชาวพื้นเมืองทั้งหมดอนิจกรรมค้าจากหมู่เกาะเครื่องเทศ ในขณะที่ดัชชีอำนาจสูงสุดบริเวณหมู่เกาะ และทำการกีดกันผูกขาดการค้ากับผู้ผลิตชาวพื้นเมือง เป็นเหตุให้พ่อค้าต่างชาติอื่นๆ มาตั้งถิ่นฐานในเมืองสงขลาเพิ่มขึ้น เป็นเวลาเดียวกับที่ทางกรุงศรีอยุธยากำลังประสบกับปัญหาภายใน เนื่องจากการตั้งตนเป็นกษัตริย์ของเจ้าพระยาตากสินมหาราช หรือสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทางหัวเมืองภาคใต้เกิดความวุ่นวายจากสงครามปราบกบฏเมืองนครศรีธรรมราชและปัตตานี ในปี พ.ศ. 2167 - 2177 จึงมีส่วนผลักดันให้มีผู้มาค้าขายในเมืองสงขลามากขึ้น ที่สำคัญบรรดาไพร่พลได้หนีสงครามมาพึ่งผู้ที่มีอิทธิพลคนใหม่ คือ พระเจ้าเมืองสงขลา ในที่สุดราวปี พ.ศ. 2185 พระเจ้าเมืองสงขลาถือโอกาส "ปลดแอกจากไทย" โดยไม่ทราบสาเหตุ กบฏเมืองสงขลาครั้งนั้นปรากฏในบันทึกของพ่อค้า ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อปี พ.ศ. 2230 หลังจากทางกรุงศรีอยุธยาได้ทำลายเมืองสงขลาแล้ว 7 ปี ว่า "เมื่อปี 1642 (พ.ศ. 2185) มีแขกมลายูคนหนึ่ง ได้ไปตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองสงขลา และได้กบฏต่อพระเจ้ากรุงสยาม แขกมลายูผู้นั้นได้ทำป้อม ภู ประตู่ หอรบ อย่างแข็งแรง และในไม่ช้าได้ชักชวนบรรดาพ่อค้าทั้งหลาย ให้ทำการค้าในเมืองสงขลาอย่างใหญ่โต ฝ่ายไทยได้ยกทัพไปปราบหลายครั้ง แต่แพ้มาทุกครั้ง ซักกระยะหนึ่งแขกมลายูคนนี้ก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์เรียกกันว่า "พระเจ้าเมืองสงขลา"

พระเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 1 (พ.ศ. 2185 - 2211) ปกครองเมืองสงขลาอิสระจากไทยนานถึง 26 ปี ตลอดรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยที่ทางฝ่ายไทยต้องยอมรับอำนาจของพระเจ้าเมืองสงขลา เพราะเมืองสงขลาในครั้งนั้นเป็นเมืองที่มีป้อมที่แข็งแรง พร้อมกับที่สงขลาได้เปรียบที่มีทะเล ภูเขา และคลองขุดรอบทุกด้าน เมื่อ พระเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 1 สิ้นพระชนม์ ในปี 2211 พระโอรสได้สถาปนาขึ้นเป็น พระเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 2 (พ.ศ. 2211 - 2223) ระยะเวลาที่เมืองสงขลาได้แผ่แสนยานุภาพไปยังหัวเมืองใกล้เคียง โดยเฉพาะพัทลุงและปัตตานี มีหลักฐานยืนยันว่า สงขลาได้ทำสงครามยึดอยู่กับปัตตานีเป็นเวลา 7 - 8 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2214 - 2221) ดังปรากฏในบันทึกของเจ้าหน้าที่บริษัทอังกฤษที่เมืองสุรัต ในอินเดีย ว่า " การศึกระหว่างราชาปัตตานีกับเจ้า

เมืองสงขลา ยังดำเนินต่อไป แม้กรุงสยามจะได้จัดส่งคณะราชทูตไปเจรจาไกล่เกลี่ย ให้ทั้ง 2 ฝ่าย คินตีกันก็ตาม เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระองค์อยู่มาก หากทั้ง 2 เมือง ยังไม่สามารถปรองดองกัน ได้แล้ว ย่อมไม่อาจขนสินค้าจำพวกผ้า หรือช้างลงมาได้โดยปลอดภัย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการ ดำเนินการค้าอย่างใหญ่หลวงราชชาติตานั้นไม่ประสงค์จะขอสงบศึก เพราะยังเชื่อว่าคนมีไพร่พล มาก ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์สงบศึกด้วยเหมือนกัน แม้ฝ่ายสงขลาจะมีไพร่พลไม่ถึง 1 ใน 4 ของอีกฝ่าย แต่เป็นไพร่พลที่มีพลังกำลังกำยำล่ำสัน และชำนาญในยุทธวิธี คืบเคยกับการใช้ปืนทั้ง ขนาดเล็กและใหญ่ แต่อีกฝ่ายหนึ่งนั้นทหารส่วนมากเป็นทหารฝึกใหม่ การรบยึดเข้ามาหลายปี ใน ปี พ.ศ. 2221 เมืองทั้งสองยังมีภาวะสงครามต่อกัน"

การเมืองบริเวณปลายแหลมมลายู จึงมีลักษณะเป็นการถ่วงดุลอำนาจ 3 ฝ่าย ระหว่าง นครศรีธรรมราช มีกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้อุปถัมภ์อยู่เบื้องหลังกับเมืองปัตตานี ที่มีบริษัทดัชท์หนุนหลัง อยู่ ขณะที่สงขลา มีบริษัทอังกฤษอยู่ข้างหลังการถ่วงดุลแบบ 3 ฝ่ายดำเนินไปเกือบ 40 ปี โดยทาง กรุงศรีอยุธยาพยายามจะทำลายระบบดุลแห่งอำนาจดังกล่าว เมื่อมีใบบอกอภัย เพื่อชิงเอาศูนย์ อำนาจย่อยๆ เหล่านี้เข้าสู่ศูนย์แห่งพระบรมเดชานุภาพส่วนกลาง ตลอดมาตามระบบบรรณาการ

แผนผังแสดงการถ่วงดุลอำนาจแบบ 3 ฝ่าย ทางปลายแหลมมลายู

ระหว่างปี พ.ศ. 2185 - 2223

ขณะนั้นฝ่ายไทยถือโอกาสที่สงขลาไร้การช่วยเหลือจากเมืองข้างเคียง และเป็นการเพิ่มอิทธิพล ตลอดจนอำนาจให้เมืองนครศรีธรรมราชขึ้นใหม่เพื่อทำลายเมืองสงขลา ลง โดยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ได้ทรงส่งทหารเอก คือ พระยารามเดโช ลงมาเสริมสร้างอำนาจในเมืองนครฯ ในฐานะเจ้า เมืองคนใหม่ และได้เริ่มประสานกำลังกับส่วนกลางเข้าตีเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2223 พร้อมกับ ได้รับการสนับสนุนจากเมืองปัตตานี ฝ่ายสงขลาได้รับการสนับสนุนจากบริษัทอังกฤษ แต่สุดท้าย เมืองสงขลาที่เป็นอิสระอยู่ 38 ปี ได้ถึงกาลพ่ายแพ้ต่อกลอุบายของไทย(ถนอม พูนวงศ์ : 2545) ภายหลังสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงโปรดให้อพยพเชื้อสายเจ้าเมืองและราษฎร ไปไว้ที่เมืองไชยา ดังนั้นเชื้อสายของสุไลมานจึงได้เป็นเจ้าเมืองไชยา สมัยต่อมาพวกที่อพยพไปครั้งนั้นไปตั้งบ้านเรือน อยู่เป็นกลุ่มๆ จึงมีหมู่บ้านสงขลา บ้านบ่อยาง บ้านเกาะยอ อยู่ในเมืองไชยาจนปัจจุบัน

จากการนำเพลงบทนี้มาศึกษาข้อมูลตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ข้างต้น พบว่าบทเพลงนี้เป็นการสะท้อนถึงลักษณะอำนาจเชิงสังคม ด้วยวิถีความเป็นอยู่ของชาวสงขลาที่ถูกอพยพมาเมืองไชยาตามเหตุการณ์ โดยได้กวาดค้อนผู้คนมาอาศัยอยู่ที่เมืองไชยา หรือในปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัด สุราษฎร์ธานี บรรดาทาสเชลยที่ยกครัวมา ได้มาสร้างบ้านเรือนอาศัยพร้อมกับตั้งชื่อบ้านของตนตามบ้านเดิมที่สงขลา เพื่อแสดงความระลึกถึง โพร่พลและทาสเชลยที่อพยพมานี้ เมื่อได้ลูกสืบหลานที่นี้ ตามความหมายของเพลงบทนี้บอกเล่าถึงลูกสาวชาวไทยสงขลาที่ถูกอพยพไปไชยา และได้แต่งงานกับลูกเมืองไชยาเดิมที่เป็นแขกอินเดีย ก่อนที่เชื้อสายสุไลมานจะได้กินเมือง ซึ่งเนื้อเพลงนี้ได้แสดงถึงเหตุการณ์ของเมืองสงขลาตามความเป็นอยู่ในสังคม อันมาจากอำนาจรัฐที่แผ่ขยายอำนาจเพื่อตั้งเข้าเป็นศูนย์กลาง และได้เข้าไปมีอิทธิพลควบคุมชีวิตของชาวสงขลาที่เมืองไชยาให้อยู่ภายใต้อำนาจรัฐสืบมา ด้วยเหตุนี้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมของชาวสงขลาที่เมืองไชยา จึงยังคงรักษาความเป็นอยู่แบบเดิมๆ เหมือนเมืองสงขลาที่จากมา ซึ่งสะท้อนบทบาทของอำนาจในทางสังคมว่า แม้รัฐจะมีอิทธิพลกำกับวิถีชีวิตอย่างไรแต่เหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้น ได้ปรากฏผลผ่านมาทางเพลงกล่อมเด็กอันสะท้อนถึงสภาพชีวิตในปัจจุบันด้วยอำนาจ ที่มีเหตุการณ์ในอดีตซ่อนอยู่

3. เพลง เมืองคอน

เพลง เมืองคอน

เมืองคอนเหอ	แต่ก่อนเขาเล่ามา
พระศรีธรรมราชมีวาดหนา	ได้ก่มหาธาตุดุยอดทองคำ
ไว้เป็นที่บูชามหาชน	ฝูงคนนับถืออุปถัมภ์
ที่ทรุดโทรมซ่อมไว้ไม่คดค้ำ	เข้ายันค้ำมีคนไปบูชา

คำศัพท์

ยัน	=	ตลอด
วาดหนา	=	วาสนา
มหาธาตุ	=	วัดพระธาตุมุทิวาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากเนื้อหาของบทเพลงกล่าวถึงตำนานการก่อสร้างพระสถูปเจดีย์ เรียกว่า พระบรมธาตุ โดยพระศรีธรรมโศกราช มีตำนานว่า พระเจ้าศรีธรรมโศกราช เป็นพราหมณ์ชาวอินเดีย (วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ : 2521) เดิมชื่อว่า “พราหมณ์มาลี” ได้อพยพผู้คนลงเรือสำเภาลายร้อยลำหนีการรุกรานของพวกอิสลาม จากอินเดียมาขึ้นบกที่ เมืองตะกั่วป่า และได้ตั้งบ้านเมืองขึ้น การอพยพครั้งนี้พวกอินเดียได้นำเอาพระทันตธาตุมาด้วยต่อมาถูกรุกรานอีก จนต้องอพยพทั้งบ้านเมืองหนีขึ้นไปตามลำน้ำตะกั่วป่ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือแล้วมาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่อำเภอ พุนพิน จังหวัด

สุราษฎร์ธานี และได้ตั้งราชธานีที่นี้อีกครั้ง แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่อำนวย ทำให้พวกอินเดียที่อพยพมาผิมน้ำผิวดอกาศ จนเกิดโรคระบาดเป็นเหตุให้ต้องอพยพผู้คนไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไปตั้งถิ่นฐานที่ อำเภอคลองท่อม จังหวัด กระบี่ แต่ก็ประสบเหตุการณณ์คล้ายที่ พุนพิน จึงต้องย้ายไปที่ใหม่ จนได้มาพบหาดทรายใหญ่อยู่ริมทะเลที่ภูมิประเทศที่ดีมีลำน้ำ และที่ราบเหมาะสมสำหรับการเกษตร จึงได้สร้างราชธานีขึ้น โดยสร้างกำแพงเมืองพระมหาธาตุเจดีย์เทวสถาน และปราสาทราชวัง

พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นราว พ.ศ. 1098 ครั้งแรกไม่ได้เรียกว่า นครศรีธรรมราช แต่เรียกว่า ตามพรลิงค์ ส่วนคำว่าศรีธรรมราช ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ 1 ซื่อนี้มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ว่าเป็นราชอิสริยยศ ที่ถวายแก่พระมหากษัตริย์ผู้ครองนครว่า “ศรีธรรมราช” คงจะถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาหลายองค์ ด้วยเหตุนี้ ไทยหรือสยามในอดีตจึงขนานนามราชธานีตามพระราชอิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนครว่า “นครศรีธรรมราช” ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา

จากตำนานกล่าวไว้ว่า พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเป็นชาวอินเดียที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมากมาก่อน เมื่อได้สร้างเมืองขึ้นจึงได้นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ได้สร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เรียกว่า “พระบรมธาตุ” ขึ้นราว พ.ศ. 1098 หรือประมาณระยะเวลาในศตวรรษที่ 6 - 7 นั้นเอง

ด้วยการศึกษาจากสาระของเพลงดังกล่าวพบว่า มีการถ่ายทอดข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่มีเหตุการณ์ความศรัทธาทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ผ่านกระบวนการบอกเล่าจากปากต่อปาก หรือวรรณกรรมมุขปาฐะที่ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้เพลงกล่อมเด็กข้างต้นนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหลายจังหวัดทางภาคใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาพพื้นฐานของสังคม ด้านความเชื่อเรื่องศาสนา โดยสามารถเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการเชิงอำนาจทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลทางความคิด จากการปลูกฝังจิตสำนึก ให้อยู่ในกรอบของสังคม การสร้างพระบรมธาตุ แม้จะเป็นเพียงตำนาน แต่เรื่องราวในตำนานคงพอมิเค้าโครงความจริงอยู่ (จิตร ภูมิศักดิ์ : 2526) เนื่องจากความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช มีปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง อีกว่าได้มีการนำเอาพระภิกษุชาวลังกาจากนครศรีธรรมราชเข้ามาสอนพุทธศาสนาที่กรุงสุโขทัย ทั้งยังได้ส่งคนไปเรียนพุทธศาสนาขังเมืองนครศรีธรรมราชอีกด้วย ดังนั้นเหตุการณ์การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ไม่เพียงแต่สร้างความศรัทธาแก่ชุมชนในเมืองนครฯ และเมืองอื่นทางภาคใต้เท่านั้น กลับเป็นที่รู้จักมาถึงอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ตามเขมรมาก่อน จึงเกิดแนวคิดในการปกครองขึ้นมาใหม่ในรูปของ ธรรมราชา ที่พระมหากษัตริย์ เน้นหลักธรรมในการปกครองราษฎร ซึ่งแต่เดิมนั้นการปกครองเป็นลักษณะเทวสิทธิ์ คือกษัตริย์เป็นเสมือนเทพมีอำนาจ

เด็ดขาด ในขณะที่การปกครองแบบ ธรรมราชา นำเอาหลักคำสอนของพุทธศาสนามาเป็นแนวทางการปกครองตามแบบทศพิธราชธรรม ผู้ปกครองต้องให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน ไม่ใช่อำนาจจนเกิดขอบเขต อิงความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ด้วยเหตุนี้ ความศรัทธาในศาสนาจึงถือเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลทางอำนาจเพื่อดึงเอาความเชื่อของผู้คนมาเป็นอำนาจของผู้ปกครอง

4. เพลง นอนสาหล่า

เพลง นอนสาหล่า

นอนสาหล่า นอนอุ้ผ้า	ลับดาแม่สิก้อม
นอนอุ้แก้วหลังแล้วแม่สิกวย	แม่สิเหลียวขึ้นเขื่อนเห็นแต่เดือนกับฟ้า
ไผสิมาเกี่ยวหญามุงหลังคาให้เจ้าอยู่	พ่อเจ้าไปอุ้แก้วหลายปีแล้วบ่มา
แม่กะตั้งดาทำน้ำมันบ่ทาเพิ่นบ่เคื่องค่อ	คอยพ่อเจ้าแลงเข้ากะบ่เห็น
จักสิเวรหยังแล้วแนวหญิงบ่มีคู่	กันบ่มีคู่ช่อนมีหมู่ปรีกษา
ยามกินข้าวผักจิ้มกะบ่มี	แม่เหลียวเบิ่งไฟเห็นแต่น้ำเข้าคัค
เหลียวเบิ่งเห็นแต่เสือกกับหมอน	สะออนใจได้ฝ่าเขื่อนเพพ่อเจ้าบ่ได้อยู่
ฝนตกฮ้ำอุ้แก้วหลายคืนแล้วบ่ได้นอน	ฝนตกฮ้ำจั้นๆ จักสิพาอำคาน้อยไปเที้ยวช่นชาย
กาเหย้าเพิ่นผู้ใด	

คำศัพท์

เหลียว	=	มอง
ไผ	=	ใคร
เข้า	=	เข้า
กวย	=	ไกว
ตกฮ้ำ	=	ฝนตกแล้ว
แล้ว	=	แล้ว

5. เพลง นอนสาหล้า

เพลง นอนสาหล้า

นอนสาเค้อหล้า	นอนสาแมลิกอม
แมลืไปเงินฝ้าย	เคี้ยนหงาย เอ้าพอ
เอ้าพ้อมาเกี้ยวหญา	มั่งหลังคาให้เจ้าชู
ฝนสิอ้า อูแก้ว	ชีไปช่นอยู่ไส
กั้นเพิน ได้กั้นจั้น	เจ้ากะเหลียวเบ็งคำ
กั้นเพิน ได้ป้า	เจ้ากะสิเหลียวเบ็งหน้า
มูพิน้องเฮียนไก่	เพินกะซัง

คำศัพท์		
นอนสา	=	นอนเดอะ
ลิกอม	=	จะกล่อม
เงินฝ้าย	=	ปิ่นฝ้าย
เจ้าชู	=	ให้เจ้าอยู่
ฝนสิอ้า	=	ฝนตกแล้ว
อยู่ไส	=	อยู่ไหน
กั้น	=	เมื่อถึงเวลา
กั้นจั้น	=	กินเนื้อ
กะเหลียวเบ็งคำ	=	หันไปมอง
ได้ป้า	=	จับปลาได้
พิน้อง	=	พิน้อง

จากบทเพลงทั้ง 2 เพลงนี้ สะท้อนให้เห็นว่า เป็นลักษณะของหญิงหม้าย ซึ่งมีความรู้สึกหว้าเหวเพราะขาดสามี ผู้เป็นแม่ต้องดิ้นรนต่อสู้หาเลี้ยงตนเอง และลูกตามลำพัง ไร้ความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง สภาพของหญิงหม้ายจึงท้อท้อขัง ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ต้องอยู่ด้วยความลำบากยากแค้น ซึ่งต้องต่อสู้กับปัญหาครอบครัว และด้านเศรษฐกิจ จึงหาทางระบายออกด้วยบทเพลงกล่อมเด็ก โดยเฉพาะเนื้อร้องที่กล่าวว่า การขาดพ่อผู้เป็นขวัญ และกำลังใจของครอบครัว เหมือนการขาดที่พึ่ง ดังนั้น วิถีชีวิตเช่นนี้จะพบบ่อยมาในเพลงกล่อมเด็กอีสาน จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ และความอุดมสมบูรณ์ของภาคนี้ เสียเปรียบภาคอื่นๆ ของไทยมาก เนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบสูง และแห้งแล้ง ขาดปัจจัยการผลิตในการเพาะปลูก โดยเฉพาะน้ำ การดำรงชีวิตของชาวอีสานจึงเหมาะต่อการ ทำปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ ประเภท วัว ควาย และทำพืชไร่ เป็นอาชีพ

หลักของชาวอีสาน หน้าที่ในการนำวัว ควายมาขาย เป็นหน้าที่ของ "นายฮ้อย" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2537) ซึ่งเป็นหัวหน้าซึ่งมีความชำนาญในการนำขบวนผู้เลี้ยง พร้อมทั้งวัว ควาย ลงมาขายที่ภาคกลาง ได้แก่ อุดรธา ลพบุรี สระบุรี เป็นต้น ระยะทางเต็มไปด้วยความลำบากต้องผ่านคงพญาไฟ ใช้เวลาเดินทาง 8 - 10 วัน ระหว่างทางต้องคอยระวังภัยจากเสือ ด้วยการเอาเกวียนล้อมเป็นวง ก่อกองไฟ ลักษณะการใช้เกวียนล้อมเป็นวงนี้ เป็นวิธีเดียวกับที่ชุมชนโงม นำมาใช้ป้องกันเป็นค่ายเพื่อสู้กับทหารของเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ อย่างไรก็ตาม ชาวอีสานยังคงทำนา แต่สามารถผลิตได้เพียงปีละ 1-2 งาน คอปี ที่เหลือต้องขูดกลอย และมัน ประทังชีวิต การทำนาเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะทอผ้าใช้เองเป็นเรื่องปกติสำหรับชาวอีสาน การค้าขายไม่เป็นที่แพร่หลาย เนื่องจากมีวิถีการผลิตแบบพออยู่พอกิน หากจะทำการขาย ก็เพื่อนำมาจ่ายค่าหัวแก่รัฐ ด้วยการเก็บของป่า

วิถีความเป็นอยู่ของคนอีสานกับรัฐ ดำเนินไปในลักษณะไพร่ส่วย รัฐเข้ามาขยายอำนาจ ด้วยการสักราก และใช้วิธีส่งข้าว ของป่า และสัตว์ป่า เช่น ครั่ง ชัน งาช้าง ช้าง ฯลฯ ตามแต่ท้องถิ่นนั้นมีสิ่งใดที่รัฐพอจะนำมาทำการค้าต่อไปได้ เพื่อทดแทนแรงงาน การเข้ารับราชการงาน โขธา หากไม่สามารถส่งส่วยได้ตามที่กำหนดได้ ไพร่ส่วย จำเป็นต้องชำระเงินแทนตามอัตรามูลค่าของสิ่งของ มิฉะนั้นต้องมาเข้าเวร ทำงานให้หลวง ซึ่งถือว่าเหน็ดเหนื่อยกว่าชำระเงิน แม้ไพร่ส่วยจะคู่มืออิสระที่สุดในความคิดของท่านสังฆราช ปาล์เลกัวล์ แต่ชาวอีสานไม่เคยห่างจากความอดอยากเลย เป็นผลจากอำนาจรัฐที่เข้ามามีอิทธิพลเหนือชีวิตชาวอีสาน แม้รัฐจะให้อิสระในทางปกครองไม่เข้มงวดเหมือนไพร่ทางภาคกลาง แต่ในทางเศรษฐกิจและทางสังคม รัฐใช้อำนาจบีบบังคับอย่างแน่นหนา ด้วยส่วยและเงินค่ารัฐอุปกร ซึ่งอัตราการเก็บในแต่ละยุคจะต่างกันอย่างไร ความสามารถในการส่งให้หลวงยังคงยากลำบากอยู่ เพราะขัดแย้งการวิถีการผลิต ที่ผลิตพออยู่พอกิน ทำบุญเพื่อขอฝน และต้องหาส่วนเกินให้รัฐ

ในระยะหลังการเก็บค่ารัฐอุปกร อยู่ในอัตราเดียวกัน คือ 4 บาท แต่จากงานเขียนของอาจารย์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ปรากฏคำพูดจากการสนทนาว่า "สี่บาทหายากเหลือเกิน" ซึ่งกฎเกณฑ์นี้จะอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งถือว่ามีความผ่อนทางชนชั้นลงบ้างแล้ว ด้วยอำนาจรัฐที่เข้าไปกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละภาค ที่ห่างไกลอำนาจจากศูนย์กลาง เหตุการณ์ต่อต้านและปฏิเสธอำนาจรัฐจึงมักเกิดขึ้นเสมอ อย่างในกรณี ของ "ขบถผีบุญ" ของชาวอีสาน(ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและประนุชทรัพย์สาร:2525) มีการตั้งตัวว่าเป็นผู้มีบุญสามารถช่วยขจัดความทุกข์ยาก และจะนำพาทุกคนเข้าสู่ยุคใหม่ที่มีลักษณะคล้ายกับยุคพระศรีอารยเมตไตร ลักษณะดังกล่าวเป็นการปฏิเสธรัฐในทุกด้าน แม้แต่ด้านศาสนา ที่รัฐพยายามนำพุทธศาสนาเข้าไปเผยแพร่ ซึ่งชาวอีสานคิดว่าเป็นการทำลายความนับถือเดิม ที่มี "ผี" เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เช่น ผีฟ้า ผีปู่ผีย่า หมอผี เป็นต้น ความขัดแย้งด้านศาสนาเป็นการปฏิเสธเชิงคำสอน เนื่องจากคำสอนของศาสนาพุทธ ยึดมั่นในบาปบุญคุณ โทษ เรื่อง

ผลของกรรม เช่น ผู้มีบุญบารมีสูง เพราะ ซาดิก่อนได้ทำดีและสร้างบุญกุศลไว้ หากใครประสงค์ไม่คิดต่อบุคคลนั้น กรรมไม่คิดจะสนอง ฯลฯ หลักการนี้จึงเปรียบเทียบให้ผู้ที่เกิดมาในฐานะต่ำ ต้องขอมก้มหน้ารับชะตากรรม ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขณะที่แนวคิดเรื่องยุคพระศรีอารย์ ที่เชื่อว่าเมื่อปฏิบัติดีแล้วหากถึงยุคนี้ จะปราศจากชนชั้น สังคมจะอยู่ในทางเดียวกัน มีความสุขกันถ้วนหน้า วิธีคิดเช่นนี้จึงเป็นการหาทางออก ต่อการดำรงชีวิตอีกทางหนึ่ง เพื่อจะไม่มีบาปติดตัวเมื่อเกิดการขัดแย้งต่ออำนาจรัฐที่มีพระราชบารมีขององค์พระมหากษัตริย์

เมื่อย้อนกลับมาศึกษาถึงเนื้อร้องทั้ง 2 เพลง ที่สะท้อนถึงชีวิตของหญิงหม้ายในสังคมทางภาคอีสาน พร้อมกันการศึกษาค้นคว้าสภาพชีวิตในความคิดของชาวอีสาน พบว่า ชายฉกรรจ์ชาวอีสานส่วนใหญ่เป็น ไพร่ส่วย ต้องทำนาเพื่อส่งข้าวมาเป็นส่วย แต่ด้วยความแห้งแล้ง จึงต้องเข้าป่าเพื่อหาของป่าส่งมาเป็นส่วย ขึ้นอยู่กับพื้นที่ว่ามีสิ่งไหนพอจะส่งมาให้รัฐทำการค้าขายได้กำไรมาก แม้ท่านสังฆราชปาล์เลกัวลจะกล่าวว่า ชีวิตของไพร่ส่วยมีความสุขและอิสระมากกว่าไพร่อื่น แต่ชีวิตของชาวอีสานไม่เคยห่างจากความอดอยากเลย การดำรงชีวิตของชาวอีสาน เป็นการผลิตแบบพอยังชีพ เมื่อรัฐเข้าไปสักรากเก็บส่วยแทนค่าแรงที่ต้องทำงานให้หลวง ชีวิตไพร่ส่วยต้องดิ้นรนหาเพื่อแลกกับอิสระ ความขัดแย้งจากวิถีการผลิตเดิม เป็นสาเหตุที่บีบบังคับให้ไพร่ส่วยต้อง เข้าป่า และเดินทางมาขายวัวควาย ที่ถือว่าเสี่ยงต่อชีวิต พื้นที่ป่าในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มากและเป็นที่อยู่ของสัตว์หลายชนิด โดยเฉพาะสัตว์ร้าย เช่น เสือหลากหลายพันธุ์ ขณะเดียวกันสภาพป่าของคงพญาไฟที่ชุกชุมไปด้วยไข้ป่ารุนแรง ทั้ง 2 ปัจจัยดังกล่าว จึงนำไปเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้หญิงที่สามีเสียชีวิต ด้วยเหตุนี้ การตกอยู่ในฐานะของหญิงหม้ายทางอีสาน ที่ต้องรับภาระทั้งหมด ด้วยสภาพชีวิตที่ยากแค้นจากอำนาจทางสังคมที่ขาดการดูแลคุ้มครองจากสามี เป็นผลจากการใช้อำนาจของรัฐเข้ามามีควบคุมชนชั้น เพื่อริดเอาส่วนเกินไป แม้กระทั่งชีวิตของไพร่ส่วย

6. เพลง ลูกแม่คนเดียว

เพลง ลูกแม่คนเดียว

อา..เอ้อ..ลูกคนเดียว เหนอ แต่เกี่ยวไต่ไว้
 ใครใครมาขอแม่ไม่ให้ ไว้ในนายเหมือนที่เขียนตรา
 น้ำจันแม่ไม่ให้อาบ แป้งหยาบแม่ไม่ให้ทา
 ไว้ให้นายเหมือนที่เขียนตรา ปีนหน้าเขามาเล่าแล้ว...เอ้อ...เหอ.

คำศัพท์

นายเหมือน	=	เสมียน
มาเล่า	=	มาอีก
แต่งเกี่ยว	=	เครื่องประดับศีรษะของผู้มีศักดิ์

ในเพลงนี้มีคำกล่าวที่ว่า แม่แต่งเกี้ยวให้ โดยตามธรรมเนียมเกี้ยวเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสูง ซึ่งตามเนื้อร้องนี้การแต่งเกี้ยว เป็นนัย เพื่อบอกให้ชาวบ้านและหนุ่มๆ ทราบว่าลูกสาวคนนั้นเป็นที่หมายปองของผู้มีศักดิ์ และกันเพื่อไม่ให้ชายอื่นมาเกี้ยวพาราสี ดังนั้นหากชายธรรมดาไม่มียศศักดิ์ ย่อมไม่มีสิทธิ์ครอบครองบุตรสาว ที่ตั้งใจจะยกให้ “เสมียน” เท่านั้น ให้เป็นหน้าเป็นตาแก่บุพการี ซึ่งมีลูกเขยเป็นเจ้านาย ในตำแหน่ง เสมียน ในอดีต เสมียน ถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีหน้ามีตา เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อเข้ารับราชการมาอย่างดีแล้ว

บทเพลงนี้สะท้อนค่านิยมทางวัฒนธรรม โดยใช้เรื่องระดับมาเป็นสัญลักษณ์แทนชนชั้นสูง ผสมกับค่านิยมในบุคคลที่เป็นข้าราชการ ที่มีเกียรติ อันบ่งบอกว่าฐานะของคนนั้น จักอยู่ในประเภทผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ สามารถช่วยพัฒนาคุณค่าทางสังคมแก่ผู้ที่ใกล้ชิดด้วยการยกฐานะให้อยู่ในระดับที่เหนือกว่าผู้คนทั่วไปที่ไม่มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับข้าราชการของหลวง ดังนั้นการนำเอาบทเพลงนี้มาศึกษาในทางสัญลักษณ์ ที่ชี้ถึงการกำหนดลักษณะฐานะและชนชั้นด้วยค่านิยม พบว่าเนื้อหาของบทเพลงนี้สะท้อนค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีอำนาจเชิงสังคม ซึ่งเข้ามากำกับวิถีชีวิตจากค่านิยมส่วนหนึ่งที่พยายามจะเข้าหาอำนาจรัฐเพื่อนำอำนาจจากรัฐมาสร้างอำนาจทางสังคมโดยมีค่านิยมทางวัฒนธรรมคอยควบคุมอยู่เบื้องหลัง

จากการศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กที่มีนัยทางสังคมการเมืองเชิงต่างๆ ที่กล่าวมา ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงชนชั้น การวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจ และ การวิเคราะห์เชิงสังคม พบว่า ตามเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลาย และสามารถข้ามกาลเวลามาถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีเนื้อหาในทางนัยทางสังคมการเมืองของอำนาจรัฐ ทั้ง 3 ด้าน ที่เห็นได้ชัดคือ กรณีของเพลงจันทร์เจ้าขา ที่บ่งบอกนัยทางสังคมการเมืองไว้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถนำมาศึกษาและวิเคราะห์ถึงอำนาจของสังคมไทยในอดีต เพื่อทราบถึงบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อย่างไรก็ตาม เพลงอื่น ๆ ในเนื้อหาการวิเคราะห์ อาจจะไม่มีนัยที่ชัดเจนเท่าเพลงจันทร์เจ้าขา แต่ในความหมายของเนื้อร้องสามารถนำมาศึกษาเหตุการณ์ในอดีตได้อย่างเข้มข้น หลังจากนำมาเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้ากับเพลง ความหมายที่แทรกในบทเพลงปรากฏความคิดที่ใช้เพลงกล่อมเด็กเป็นทางออก แสดงความรู้สึก ความใฝ่ฝัน ความปรารถนา ทั้งที่สะท้อนถึงอำนาจรัฐโดยตรง และทางอ้อม และมีการซ่อนเร้นทางนัย ที่เป็นในทางขัดแย้ง กดดัน และ เสียดสี ต่ออำนาจรัฐ